

E-BOOK

Bouwstenen van de beweegvriendelijke omgeving

Met voorbeelden voor de vertaling naar het Omgevingswet instrumentarium

December 2021

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1 Het belang van een beweegvriendelijke omgeving	4
1.2 Koppelen aan andere maatschappelijke uitdagingen	4
1.3 Instrumenten voor beleidsmakers	5
1.4 Wat leer je in dit e-book?	6
1.5 Leeswijzer	7
2. De beweegvriendelijke omgeving en werkzame mechanismen	8
2.1 Wat is een beweegvriendelijke omgeving?	8
2.2 Hardware, software, orgware	8
2.3 Het belang van de lokale context	9
2.4 Werkzame mechanismen	10
3. Beweegvriendelijke omgeving en de Omgevingswet	12
3.1 De instrumenten van de Omgevingswet	12
3.2 Omgevingsvisie	13
3.3 Vrijwillig programma	14
3.4 Omgevingsplan	15
3.5 Omgevingsvergunning	16
4. Doorvertaling werkzame mechanismen in Omgevingswet-instrumenten	17
4.1 Van ambitie naar concrete plannen	17
4.2 Praktijkvoorbeelden bij de werkzame mechanismen	20
4.2.1 Uitwerking sociale veiligheid	20
4.2.2 Uitwerking fysieke veiligheid	26
4.2.3 Uitwerking aanwezigheid infrastructuur	30
4.2.4 Uitwerking connectiviteit	32
4.2.5 Uitwerking esthetische omgeving	35
4.2.6 Uitwerking programmatisch aanbod	38
4.3 Voortzetting van bestaand beleid	42
5. Bouwstenen en ontwerpprincipes beweegvriendelijke omgeving	44
5.1 Inleiding	44
5.2 Raamwerk	44
5.3 Actieve verplaatsing: bouwstenen en ontwerpprincipes	47
5.4 Recreatief bewegen: bouwstenen en ontwerpprincipes	54
6. Het belang van software en orgware	67
6.1 Software	67
6.2 Orgware	68
7. Zelf aan de slag	72
Bronnenlijst	73

Colofon

Samenstelling:

Jeroen Hoyng, Karin van der Maat

Tekstadviezen:

Sarah Wouters

Bijdragen van:

Kenniscentrum Sport & Bewegen

Martijn van Eck, Jeroen Hoyng, Karin van der Maat,
Femke van der Pal

Antea Group

Stephan Hammink, Daan Hollemans, Nicky Van der
Steen

Urban Dynamics

Daniel Casas Valle, Ana Margarida Mota

Met dank aan de deskundigen die hebben meegelezen:

Randy Bloeme (DSP), Noud van Herpen (Sportservice Noord-Brabant), Rick Prins (Mulier Instituut), Wilma Slinger (CROW), Frank Göbel (Kenniscentrum Sport & Bewegen), Maartje Kunen (Fontys Sporthogeschool), Mieke Schoonhoven (Gemeente Tynaarlo).

1. Inleiding

1.1 Het belang van een beweegvriendelijke omgeving

Onze gezondheid - lichamelijk en geestelijk - is één van de grootste uitdagingen van onze samenleving. Volgens de beweegrichtlijnen van 2020 beweegt een groot deel van de Nederlanders te weinig en zitten we te veel, met alle gezondheidsrisico's van dien.

De Omgevingswet vraagt alle overheden om in te zetten op het beschermen van de gezondheid. Daarbij word je als overheid uitgedaagd niet alleen aandacht te besteden aan gezondheidsbescherming, maar ook aan gezondheidsbevordering en het inzetten van positieve gezondheid.

De Nationale Omgevingsvisie (NOVI) benadrukt de samenwerking tussen het fysieke en het sociale domein. Gericht op 'een leefomgeving die inwoners verleidt tot een gezonde leefstijl'. Minister Ollongren zei het in de Tweede Kamer zo:

*“Wij vinden dat **plekken in ons land zo moeten worden ingericht, dat bewegen wordt bevorderd. Dus dat het beweegvriendelijk is, zou ik bijna zeggen. Daarom wil ik ook in de ontwerp NOVI die gezonde leefstijl, met bewegen, expliciet benoemen.**”*

Het beweegvriendelijker maken van de fysieke leefomgeving is dus een onderdeel van die gewenste gezondheidsbevordering. Slinger e.a. (2013) laten namelijk zien dat een beweegvriendelijke omgeving zorgt dat mensen minder overgewicht hebben en daardoor voor minder chronische ziekten. Ook de mentale gezondheid van mensen in een beweegvriendelijke omgeving is beter.

Het instrumentarium van de Omgevingswet biedt ons veel kansen om deze ambities op gezondheid te vertalen naar een beweegvriendelijke omgeving. Een belangrijke vraag die een lokale overheid aan zichzelf moet stellen is dan ook: hoe kunnen we onze leefomgeving zo inrichten, dat onze inwoners verleid worden om meer te lopen, fietsen, spelen en sporten?

1.2 Koppelen aan andere maatschappelijke uitdagingen

Wij zien volop kansen om het beweegvriendelijker maken van de openbare ruimte, te koppelen aan andere maatschappelijke uitdagingen (meekoppelkansen).

Voorbeelden zijn het klimaatvraagstuk en de energietransitie. Je zou waterberging kunnen combineren met een roeibaan. Ook de vergrijzing, eenzaamheid en beweegarmoede bieden kansen, met bijvoorbeeld meer laagdrempelig beweegaanbod voor senioren in de wijken waar zij wonen. Of kijk eens naar de transformatie van het landelijk gebied. Daar zou je een loop- en fietsnetwerk kunnen aanleggen.

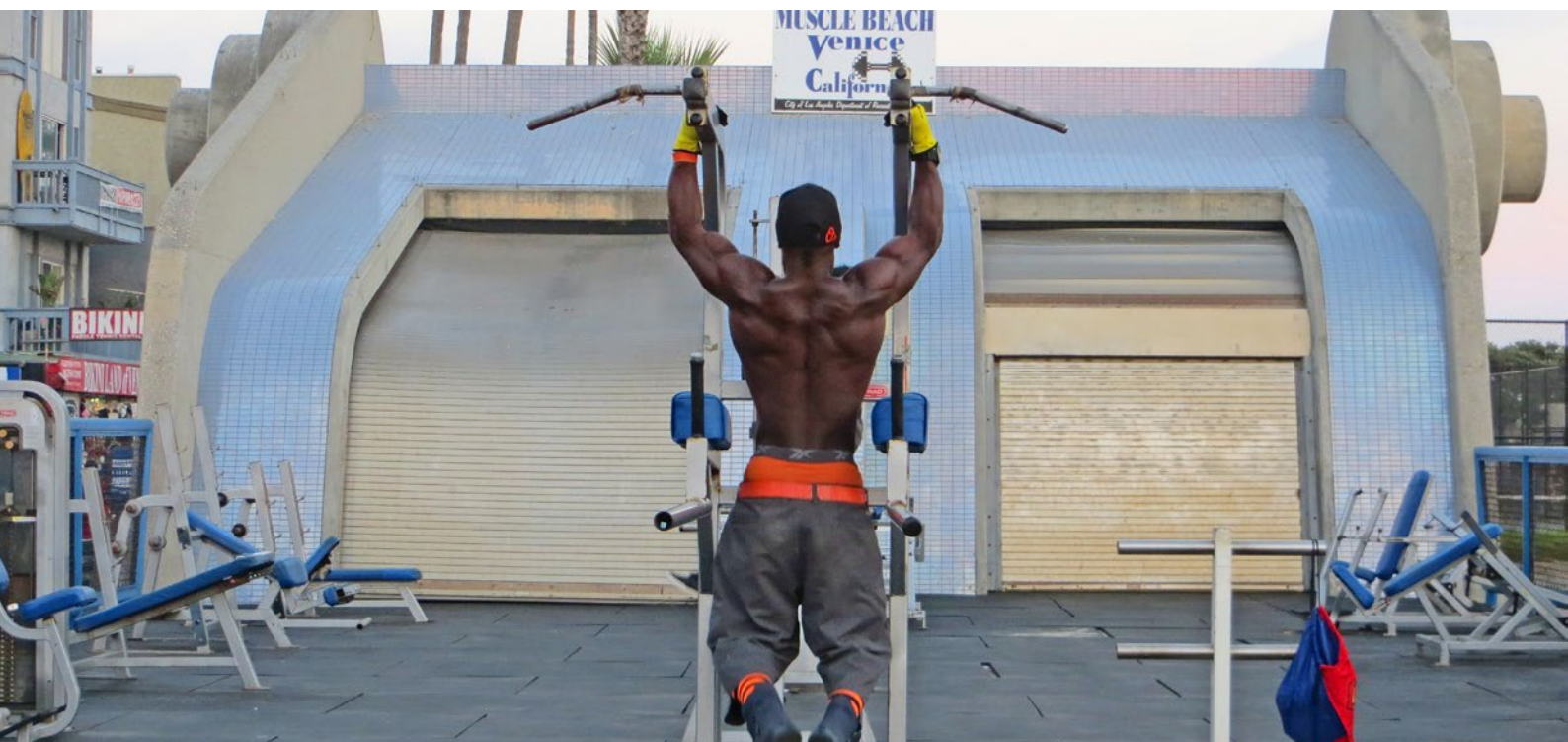
Ook de stijgende vraag naar woningen in Nederland is zo'n maatschappelijke uitdaging. Dat vergroot de druk op de huidige ruimte, zowel met bouwclaims als door intensiever gebruik van de ruimte. Kijk hoe je de beschikbare openbare ruimte zo goed mogelijk kunt benutten om mensen te laten bewegen, spelen, sporten en ontmoeten. Meervoudig ruimtegebruik, verdichting en menging van diverse functies zullen op veel plaatsen eerder regel dan uitzondering zijn. Zo kan een sportpark in de stad geschikt zijn als plek voor waterberging, maar ook als groene oase die verkoeling brengt, als een laagdrempelig wandelpark, of plek voor bootcamp of ontmoeting.

Een andere ontwikkeling die zich doorzet is dat steeds meer mensen sporten en bewegen in de openbare ruimte. Denk aan hardlopen, wielrennen, wandelen en buitenfitness. Om deze groep zo goed mogelijk te faciliteren in hun gebruik van de openbare ruimte als gemeenschappelijke sportaccommodatie, is in de pijler 'duurzame sportinfrastructuur' van het Nationale Sportakkoord hier specifiek aandacht voor.

1.3 Instrumenten voor beleidsmakers

Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) ontwikkelde in 2018 een Handreiking Sport, bewegen en de Omgevingswet voor beleidsmedewerkers sport bij gemeenten. Die handreiking geeft je inzicht in de instrumenten van de Omgevingswet. Het bevat onder andere een stappenplan, een beschrijving van de positie van sport en bewegen en de rol van gemeentelijk sportbeleid.

Ook zijn er verschillende andere instrumenten ontwikkeld die specifiek ingaan op lopen en fietsen (Lopen en Fietsen; goud in handen, Fietsen en lopen in een beweegvriendelijke omgevingswet) en op buitenspelen (Buitenspelen in een beweegvriendelijke omgevingswet).

Je vindt deze instrumenten in de onderstaande tabel:

		Lopen & fietsen	Buitenspelen	Sport & bewegen
WET	Omgevingswet			
BELEID	Omgevingsvisie	<u>Fietsen en lopen: goud in handen</u>		<u>Handreiking Sport, bewegen en de Omgevingswet</u>
	Programma's (thema, gebied, project, aanpak, omgevingswaarde, ...)	<u>Fietsen en lopen in een beweegvriendelijke Omgevingswet</u>	<u>Buitenspelen in beweegvriendelijke Omgevingswet</u>	
REGELGEVING	Omgevingsplan			
	Omgevingsvergunning			<u>De bouw van sportvoorzieningen in nieuwe Omgevingswet vereist een omgevingsvergunning</u>

Tabel 1: Overzicht inspiratiedocumenten voor sport, spelen en bewegen t.a.v. de Omgevingswet instrumenten. Het lichtoranje vlak betreft de inhoud van dit e-book.

1.4 Wat leer je in dit e-book?

Dit e-book Bouwstenen van de beweegvriendelijke omgeving biedt jou als gemeentelijk beleidsmaker inzicht in de werkzame mechanismen, bouwstenen en ontwerpprincipes van een beweegvriendelijke omgeving. Je leert hoe je deze een plek geeft in het instrumentarium van de Omgevingswet. De nadruk ligt op hoe je de stap maakt van 'visie' naar 'plan', zowel inhoudelijk als procesmatig.

De inhoud van dit e-book betreft het hele lichtoranje vlak in de tabel in voorgaande paragraaf. Het gaat dus om lopen, fietsen, spelen en sporten. In dit e-book hebben we dat onderverdeeld naar:

- actieve verplaatsing
- recreatief bewegen
- sportief bewegen

Dit e-book helpt zowel beleidsmakers in het fysieke, als in het sociale domein. Het geeft inzicht in hoe de omgeving ons beweeggedrag beïnvloedt. We vertalen de werkzame mechanismen met concrete voorbeelden naar de instrumenten van de Omgevingswet. Vervolgens onderscheiden we 34 bouwstenen voor een beweegvriendelijke omgeving, voorzien van praktische ontwerpprincipes.

Daarmee beantwoorden we de volgende vragen:

- Wat zijn de werkzame mechanismen van een beweegvriendelijke omgeving?
- Hoe vertaal je deze werkzame mechanismen naar het instrumentarium van de Omgevingswet?
- Wat zijn de bouwstenen van een beweegvriendelijke omgeving, op het niveau van de woonplaats, de wijk en de straat?

1.5 Leeswijzer

De rest van dit e-book is opgebouwd uit zes hoofdstukken:

- In hoofdstuk 2 vind je de definitie én de werkzame mechanismen van een beweegvriendelijke omgeving. Ofwel: wat werkt, en wanneer?
- In hoofdstuk 3 koppelen we de beweegvriendelijke omgeving aan de Omgevingswet. We zoomen in op de kerninstrumenten van de wet en de vrijheden die zij bieden.
- In hoofdstuk 4 vind je een concreet voorbeeld van elk werkzaam mechanisme, uitgewerkt naar de instrumenten van de Omgevingswet.
- In hoofdstuk 5 presenteren we de ontwerpprincipes van een beweegvriendelijke omgeving, inclusief ruimtelijke verbeeldingen.
- Hoofdstuk 6 gaat over het belang van software en orgware, naast de hardware.
- In hoofdstuk 7 vind je een korte beschouwing op dit e-book.

2. De beweegvriendelijke omgeving en werkzame mechanismen

2.1 Wat is een beweegvriendelijke omgeving?

Een beweegvriendelijke omgeving (BVO) wordt door Kenniscentrum Sport & Bewegen gedefinieerd als een leefomgeving die mensen faciliteert, stimuleert en uitdaagt om te bewegen, te spelen en te sporten.

De uitgangspunten voor een beweegvriendelijke omgeving zijn:

- Een omgeving met voorzieningen (plekken) in de openbare ruimte, waar mensen spelen, bewegen, sporten, ontmoeten en zich verplaatsen.
- Een omgeving die gebruikers stimuleert om te spelen, sporten en zich actief te verplaatsen. Bijvoorbeeld door interventies, campagnes, beweegapps en activiteitsaanbod.
- Een omgeving die een activiteitsaanbod koppelt aan de voorzieningen, zodat die ook echt duurzaam gebruikt worden.
- Een omgeving die schoon, heel, veilig, toegankelijk en uitdagend is.
- Een omgeving die tot stand komt vanuit urgentie bij de gebruikers, door burgerparticipatie en door samenwerking tussen publieke, private en particuliere partijen.
- Een omgeving die is toegepast en afgestemd op het juiste schaalniveau.

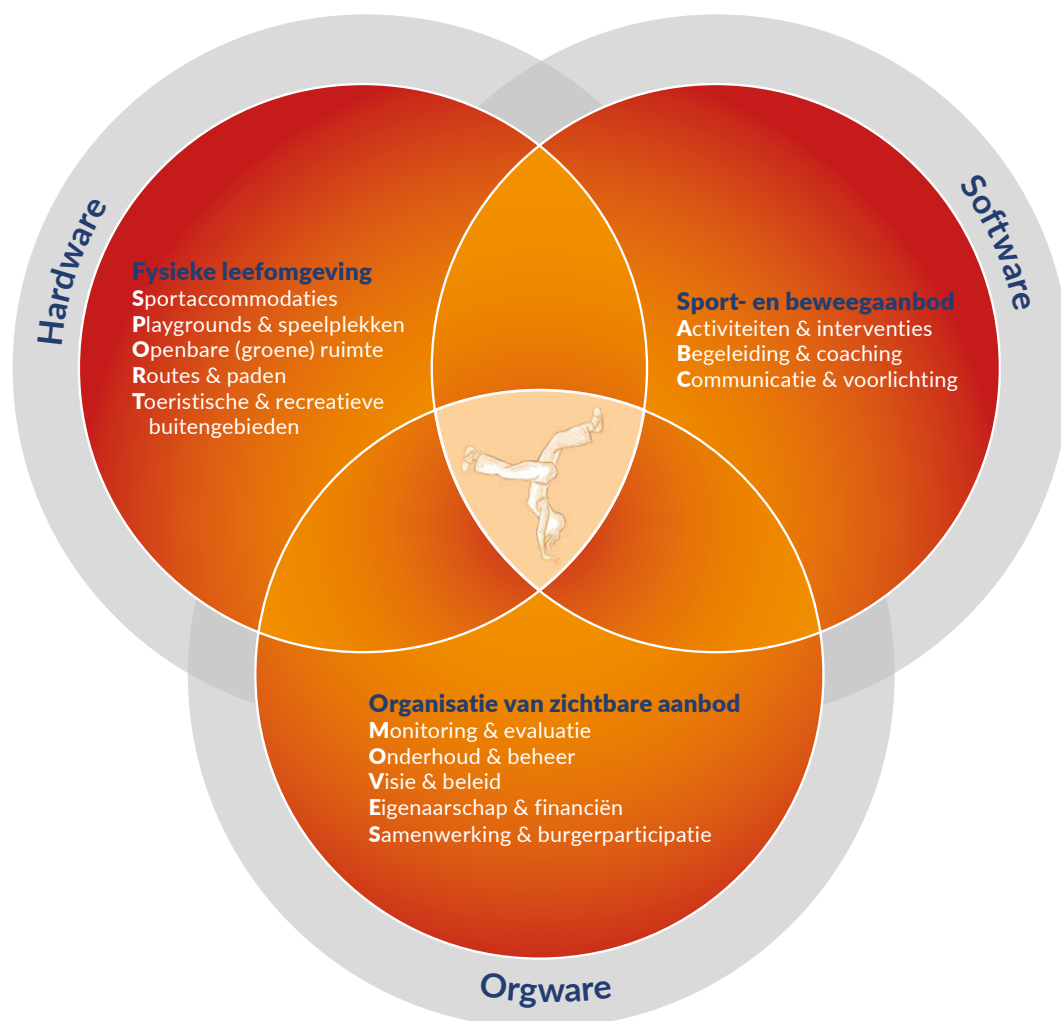
2.2 Hardware, software, orgware

In dit e-book richten we ons op de fysieke ruimte en voorzieningen om te bewegen, spelen en sporten. Maar om een beweegvriendelijke omgeving te creëren heb je een combinatie nodig van drie elementen: namelijk hardware, software en orgware.

- Hardware staat voor wat er fysiek is.
- Software staat voor wat er aan activiteiten aangeboden wordt.
- Orgware staat voor hoe de hardware en software georganiseerd worden.

Als de fysieke gelegenheid, het bijpassende georganiseerde aanbod en het proces erachter goed op elkaar zijn afgestemd, dan spreek je van een beweegvriendelijke omgeving. En daar kunnen jouw inwoners (in het midden van figuur 1) optimaal bewegen.

Figuur 1. Het BVO-model (Hoyng & Van Eck, 2021) gebaseerd op model van Dobrov (1979).

Neem als voorbeeld een sport- en speelveld (hardware), dat aangelegd is vanuit de behoefte in de wijk en met verschillende partijen tot stand is gebracht (orgware), waar buurtsportcoaches activiteiten organiseren (software), gefinancierd door de gemeente (orgware) en door de buurt goed onderhouden (orgware).

2.3 Het belang van de lokale context

Een goede beweegvriendelijke omgeving is niet eenduidig te definiëren. Er zijn geen blauwdrukken voor een beweegvriendelijke omgeving. Hoe je deze vormgeeft, is altijd afhankelijk van de lokale context en de mogelijkheden in een buurt of gemeente.

Bij het creëren van een beweegvriendelijke omgeving gaat het daarom altijd om maatwerk. De lokale context en jouw inwoners zijn leidend. Afhankelijk daarvan kun je verschillende bouwstenen inzetten en ontwerpprincipes toepassen. Daarover lees je meer in deel 5. En afhankelijk van de locatie richt je de hardware, software en orgware op maat in.

Bij bestaande stadsdelen of dorpskernen is het minder eenvoudig om ontwerpprincipes voor een beweegvriendelijke leefomgeving centraal te stellen, dan bij een nieuwbouwpoging. Toch hopen we dat je deze uitdaging niet uit de weg gaat!

2.4 Werkzame mechanismen

Om jouw ambities te realiseren op het gebied van de beweegvriendelijke omgeving, moet je inzicht hebben in hoe een omgeving van invloed is op het beweeggedrag: de werkbare mechanismen. Het Mulier Instituut deed een systematische studie naar de werkbare mechanismen van een beweegvriendelijke omgeving (Prins, e.a. 2020). Daarin concluderen de onderzoekers dat een beweegvriendelijke omgeving een complex fenomeen is: een samenspel van de fysieke omgeving, sociale factoren en de motivatie van mensen. En ook uit dit onderzoek bleek dat lokaal maatwerk nodig is. Desondanks onderscheiden ze toch 7 werkbare mechanismen:

→ 1 Sociale veiligheid

Een sociaal veilige omgeving is overzichtelijk, eenduidig, toegankelijk en aantrekkelijk ingericht (Handboek Veilig Ontwerp en Beheer, 2008). De juiste inrichting van de leefomgeving, zoals openheid, goed onderhouden en goede verlichting, vergroot het gevoel van sociale veiligheid. In een veilige omgeving gaan mensen eerder buiten sporten en bewegen. Dit geldt zeker voor doelgroepen als ouderen, vrouwen en mensen uit lage SES buurten.

→ 2 Fysieke veiligheid

Vrijliggende wandel- en fietspaden verhogen het (verkeers)veiligheidsgevoel van gebruikers. Dat maakt wandelen en fietsen aantrekkelijker en stimuleert mensen om te bewegen. Het Mulier Instituut geeft aan dat 'gescheiden infrastructuur' vooral in de binnenstad belangrijk is. Vooral voor ouderen en voor mensen die weinig wandelen of fietsen.

→ 3 Infrastructuur

Obstakelvrije routes en paden, die als prettig worden ervaren en toegankelijk zijn, zorgen voor betere bereikbaarheid van voorzieningen, zoals winkels. Op voorwaarde dat de voorzieningen dichtbij zijn, heeft dit een positief effect op wandel- en fietsgedrag. Met name voor ouderen, mensen met een beperking en mensen die weinig wandelen of fietsen.

→ 4 Connectiviteit

We spreken van een hoge mate van connectiviteit als wandel- of fietspaden goed met elkaar verknoopt (en veilig) zijn. Denk aan interventies als een loopbrug of een zebrapad. Een goed beweegnetwerk maakt dat wijken en stadsdelen goed beloopbaar en befietsbaar zijn. Snelle routes, zowel in tijd als in afstand, zorgen voor een gevoel dat bestemmingen goed bereikbaar zijn. Voorwaarde is dat de infrastructuur op orde is.

→ **5 Esthetische waarde**

Een mooie omgeving met afwisselende, prettige routes zorgt voor welbevinden en een gevoel van veiligheid. In zo'n omgeving voelen mensen zich eerder aangemoedigd om te bewegen. Een aangename buitenruimte draagt bovendien bij aan meer sociale interacties zoals ontmoetingen. Als er plekken zijn waar mensen kunnen rusten en zij elkaar goed kennen, zorgt ook dit voor meer wandelen en fietsen.

→ **6 Bewegvoorzieningen gecombineerd met programmatisch aanbod**

Voorzieningen voor lopen, fietsen, spelen en sporten zorgen voor (nieuwe) mogelijkheden om te bewegen. Een voorwaarde voor meer bewegen is dat de voorzieningen dichtbij en vrij toegankelijk zijn, leeftijdsvriendelijk, geschikt voor groepsactiviteiten en dat er programmatisch aanbod is en/of activiteiten worden georganiseerd. Dus door de combinatie van hardware en software voelen mensen zich veiliger en worden ze gemotiveerd.

→ **7 Gebruik openbare ruimte**

Het gebruik van de openbare ruimte zorgt voor meer mensen op straat, waardoor er meer sociale interacties zijn en mensen zich automatisch veiliger voelen. Op voorwaarde dat mensen elkaar (enigszins) kennen, leidt dat ertoe dat het prettiger wordt om te bewegen. En dat zorgt er weer voor dat er meer mensen op straat zijn en maakt de cyclus compleet.

Bij het maken van beleid voor en het inrichten van de openbare ruimte, is het dus belangrijk om rekening te houden met deze werkzame mechanismen. En ook met het feit dat deze werkzame mechanismen elkaar kunnen versterken.

3. Beweegvriendelijke omgeving en de Omgevingswet

3.1 De instrumenten van de Omgevingswet

Gezondheid wordt expliciet genoemd in de Omgevingswet. En daarbij gaat het niet alleen om het verkleinen van gezondheidsrisico's, maar ook om mogelijke gezondheidswinst.

De werkzame mechanismen van een beweegvriendelijke omgeving laten zien dat de leefomgeving sport- en beweeggedrag kan stimuleren. En dat kan vervolgens tot gezondheidswinst leiden. Daarom is het belangrijk om in jouw omgevingsvisie, ambities en doelen op te nemen voor een beweegvriendelijke omgeving. En om die vervolgens te vertalen naar maatregelen in het programma en het omgevingsplan voor jouw gemeente.

De Omgevingswet kent zes kerninstrumenten. Daarvan zijn er vier relevant voor de beweegvriendelijke omgeving, namelijk:

1. de omgevingsvisie
2. het vrijwillig programma¹
3. het omgevingsplan
4. de omgevingsvergunning²

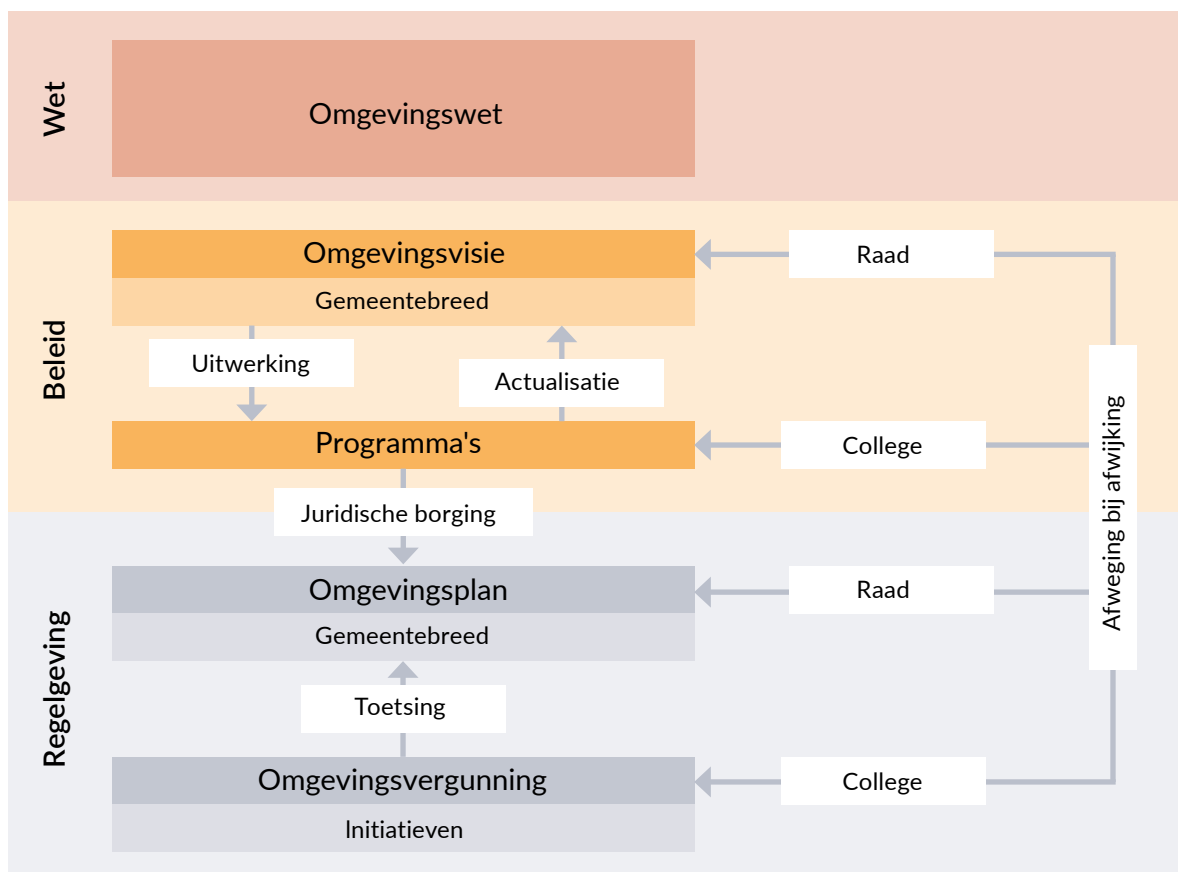
De verhouding tussen deze kerninstrumenten zie je in volgende figuur. In dit hoofdstuk gaan we kort in op de vier genoemde instrumenten. In deel 4 maken we een uitwerking van deze instrumenten, op basis van een concrete casus die past bij de werkzame mechanismen.

---

1 Van het programma bestaan nog drie andere vormen die alleen ingezet kunnen worden bij (dreigende) overschrijding van 1) omgevingswaarden gegeven door de Europese Unie, 2) omgevingswaarden gegeven door het Rijk of 3) na aanwijzing in een omgevingsplan om ruimte te maken voor bepaalde ontwikkelingen. Geen van die drie vormen zijn relevant voor de beweegvriendelijke omgeving.

2 De overige twee instrumenten zijn de algemene rijksregels en het projectbesluit. Dit zijn instrumenten die niet door de gemeente ingezet kunnen worden. De algemene rijksregels richten zich niet op de beweegvriendelijke omgeving en het projectbesluit wordt ingezet voor grote, complexe opgaven met een maatschappelijk belang. Inzet van deze instrumenten t.b.v. de beweegvriendelijke omgeving ligt niet voor de hand.

Figuur 2: Vereenvoudigde weergave van Visie op de vier kerninstrumenten van ontwerp bureau BRO

3.2 Omgevingsvisie

Het Rijk (Nationale Omgevingsvisie), provincies en gemeenten stellen allemaal een omgevingsvisie voor hun grondgebied op. De omgevingsvisie is een strategische visie voor de langetermijnontwikkeling van de gehele fysieke leefomgeving.

Dit langetermijnbeleid hoeft niet gebiedsgericht te zijn. Het kan ook gericht zijn op sectoren. Denk bijvoorbeeld aan afvalstoffen. Of zaken die gericht zijn op thema's als bijvoorbeeld gezondheid, of circulaire economie.

De omgevingsvisie is zelfbindend. Dat wil zeggen dat ze alleen het bestuursorgaan - dat het document vaststelt - juridisch bindt. De omgevingsvisie bevat dus geen regels voor burgers, bedrijven of andere overheden. De betreffende gemeente of provincie moet bij het inzetten van instrumenten van de Omgevingswet wél rekening houden met het gestelde beleid in de omgevingsvisie.

Wat staat er in de omgevingsvisie?

Er is geen vast format voor een omgevingsvisie (zie voorbeelden op [MijnOmgevingsvisie](#)). Dit geeft je de ruimte om op lokale behoeften in te spelen. De Omgevingswet stelt weinig eisen aan de omgevingsvisie. In artikel 3.2 van de Omgevingswet staat dat de omgevingsvisie in ieder geval het volgende moet bevatten:

- a. een beschrijving van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving op hoofdlijnen
- b. de voorgenomen ontwikkeling, gebruik, beheer, bescherming en het behoud van het grondgebied op hoofdlijnen
- c. de hoofdzaken van het integrale beleid voor de fysieke leefomgeving (basis van het strategische beleid)

Kortweg moet je dus in ieder geval de huidige staat van de fysieke leefomgeving (de gebiedsanalyse) en de lange termijn ontwikkelingen beschrijven.

3.3 Vrijwillig programma

In programma's formuleren gemeenten, waterschappen en het Rijk maatregelen die leiden tot de gewenste kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Het is gericht op het behalen van resultaat en gekoppeld aan specifieke ingrepen. Met andere woorden: de omgevingsvisie formuleert het WAT (strategisch) en het programma formuleert het HOE (tactisch).

Er zijn verschillende typen programma's:

1. het verplichte programma vanwege Europese richtlijnen
2. het verplichte programma bij het overschrijden van een omgevingswaarde
3. de programmatische aanpak
4. het vrijwillig programma

Het vrijwillig programma is het enige relevante programma voor de beweegvriendelijke omgeving (zie voetnoot 1). Het is 'onverplicht' en in die zin te vergelijken met bedrijventerreinprogramma's of woningbouwprogramma's.

Het vrijwillig programma is zelfbindend. Het wordt in de gemeente vastgesteld door het college van burgemeester en wethouders. Het vaststellen van een programma leidt ook tot de (impliciete) plicht om het programma uit te voeren.

Wat staat er in een programma?

In artikel 3.5 van de Omgevingswet staat dat een programma het volgende moet bevatten:

- a. een uitwerking van het te voeren beleid voor de ontwikkeling, gebruik, beheer, bescherming, of behoud van de fysieke leefomgeving
- b. maatregelen om de (vrijwillige) omgevingswaarden - of andere doelstellingen voor de fysieke leefomgeving - te bereiken

Waar de omgevingsvisie zich richt op alle aspecten van de fysieke leefomgeving, richt een programma zich op één of meer aspecten daarvan. Programma's kunnen zowel sectoraal als thematisch zijn. En kunnen zich dus richten op specifieke gebieden (zoals een sportpark) of specifieke opgaven (zoals meer inwoners laten bewegen).

Maatregelen uit een programma kun je soms direct uitvoeren. Bijvoorbeeld als je in een park meer sportvoorzieningen wilt plaatsen en als die passen in het omgevingsplan. In andere gevallen vraagt de inhoud van een vrijwillig programma om aanpassing van het omgevingsplan. Dan moeten er regels opgesteld worden, soms voor een specifiek gebied.

Omgevingswaarden

Omgevingswaarden zijn meetbare indicatoren voor de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Zij krijgen rechtskracht als je ze vastlegt in een omgevingsplan. Een omgevingswaarde is dus in essentie een juridisch verankerd beleidsdoel. Een omgevingswaarde geeft voor (een deel van) de fysieke leefomgeving aan:

- wat de gewenste staat of kwaliteit is;
- wat de toelaatbare belasting door activiteiten is;
- wat de toelaatbare concentratie of depositie door schadelijke stoffen is.

Wat betekent dit voor de beweegvriendelijke omgeving? Op het gebied van sport en bewegen bestaan verschillende richtlijnen met beweegadviezen, zoals de beweegrichtlijnen van de Gezondheidsraad. Het vertalen van de beweegrichtlijnen naar een omgevingswaarde is echter lastig, omdat de richtlijnen gaan over het gedrag van burgers. Je kunt als overheid nu eenmaal niet zo ver ingrijpen, dat je iedereen verplicht om wekelijks 2,5 uur matig intensief te bewegen.

Dat je een richtlijn over menselijk gedrag moeilijk kunt vertalen naar een omgevingswaarde, wil niet zeggen dat het werken met omgevingswaarden geen meerwaarde heeft voor de beweegvriendelijke omgeving. Je kunt de omgeving immers zo inrichten, dat je bepaald gedrag - zoals bewegen - zoveel mogelijk faciliteert en stimuleert.

- Je kunt bijvoorbeeld de breedte van nieuwe stoepen vastleggen in een omgevingswaarde. Het idee daarachter is dat bijvoorbeeld wandelaars en hardlopers de stoep beide kunnen gebruiken zonder conflicten, of dat iemand met een scootmobiel of rolstoel voldoende ruimte heeft om de stoep te gebruiken.
- Of je kunt bij nieuwe gebiedsontwikkeling een minimale hoeveelheid fietsparkeerplekken vastleggen, om gebruik van de fiets te stimuleren.

3.4 Omgevingsplan

In het omgevingsplan staan alle regels over de gemeentelijke fysieke leefomgeving. Je kunt het omgevingsplan in grote lijnen zien als vervanger van het bestemmingsplan. Maar waar een bestemmingsplan alleen regels stelt voor ruimtelijke ordening, kan een omgevingsplan regels stellen over alle aspecten van de fysieke leefomgeving. Denk aan duurzaamheid en gezondheid.

Als gemeente stel je één omgevingsplan op voor jouw volledige grondgebied. In het omgevingsplan neem je alleen regels op voor de fysieke omgeving als deze regels niet op provinciaal of rijksniveau zijn opgesteld.³

Het omgevingsplan is juridisch bindend voor iedereen, niet slechts voor de gemeente zelf. De bindende regels gaan bijvoorbeeld over de hoogte en verschijningsvorm van gebouwen. Maar je kunt er ook specifieke gebieden mee aanwijzen waar sportvoorzieningen mogen komen. Ook kun je met de regels bestaande voorzieningen beschermen tegen negatieve invloeden. De meerwaarde van het omgevingsplan is dat je daarin alle regels over de fysieke leefomgeving samenbrengt tot één integraal plan.

Het omgevingsplan vormt ook het fundament voor de toetsing van omgevingsvergunningen, omdat de omgevingsvisie en het vrijwillig programma slechts zelfbindend zijn.

3.5 Omgevingsvergunning

De omgevingsvergunning is als instrument bedoeld, om te toetsen of een initiatief voldoet aan de gestelde regels uit het omgevingsplan. De omgevingsvergunning integreert en harmoniseert de vergunningverlening van veel verschillende domeinen. Als een burger, bedrijf, of overheid een vergunning wil, hoeft die onder de Omgevingswet maar één vergunning aan te vragen bij de gemeente. Die aanvraag wordt vervolgens zo integraal mogelijk beoordeeld binnen een termijn van 8 weken. Als een omgevingsvergunning is verleend, is die juridisch bindend en heeft de aanvrager het recht de activiteit uit te voeren (maar is echter niet verplicht om dat te doen).

---

3 Omgevingswet, artikel 4.2.

4. Doorvertaling werkzame mechanismen in Omgevingswet-instrumenten

4.1 Van ambitie naar concrete plannen

We hebben in hoofdstuk 2 kennisgemaakt met de werkzame mechanismen van een beweegvriendelijke omgeving. Ofwel: waar moet de openbare ruimte aan voldoen, zodat jouw inwoners ook echt meer gaan bewegen?

Nu gaan we die principes vertalen naar de omgevingsvisie, het programma en het omgevingsplan.

- Eerst leggen we via 3 stappen uit hoe je in algemene zin ambities over de beweegvriendelijke omgeving kunt opnemen in de instrumenten van de Omgevingswet.
- Daarna geven we concrete voorbeelden voor elk van de werkzame mechanismen.

→ ① Stap 1 Opnemen in de omgevingsvisie

1. Definieer het onderwerp (we nemen hier het voorbeeld sociale veiligheid) en koppel dit aan een concrete fysieke omgeving. Hiermee bedoelen we het plaatsniveau: bijvoorbeeld een specifieke plek, straat, buurt, wijk, stadsdeel, of regio.
2. Onderzoek wat er op die plaats (we nemen hier het voorbeeld de wijk), over sociale veiligheid al gezegd wordt in bestaand beleid.
3. Bepaal wat je daarvan kunt overnemen en hoe dat zich verhoudt tot andere beleidsuitspraken. Is het tegenstrijdig, nevenschikkend of ondergeschikt?
4. Bepaal welke opgaven en trends op die wijk van toepassing zijn op sociale veiligheid. En bepaal hoe je daar in de visie mee wilt omgaan.
5. Bepaal met behulp van vroege participatie bij de Omgevingswetinstrumenten welke wensen en ambities burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en andere overheden hebben voor sociale veiligheid in die wijk. De Omgevingswetinstrumenten kennen een motiveringsplicht voor participatie. Dit betekent dat overheden de plicht hebben om aan te geven hoe burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden betrokken zijn bij de totstandkoming van de omgevingsvisie en wat de resultaten daarvan zijn. De praktijk laat zien dat deze (aankomende) plicht overheden stimuleert tot het opzetten van participatietrajecten om wensen en behoeften van derden te verkennen.
6. Op basis van bovenstaande kun je de ambities voor sociale veiligheid in de wijk nu beschrijven in de omgevingsvisie.

GezondIn publiceerde vijf aandachtspunten bij het opnemen van gezondheid in de omgevingsvisie.

→ **2 Stap 2 Vertalen naar een programma**

1. Bepaal voor jouw onderwerp een aantal concrete maatregelen. Dit kun je zowel voor de gehele gemeente bepalen, als per specifieke plaats, zoals routes, structuren en voorzieningen. Gebruik stappen 1a tot en met 1c.
  - a. Bepaal welke ambities je hebt op het gebied van sociale veiligheid voor wat betreft de inrichting van de buitenruimte in de wijk.
  - b. Inventariseer waar in de wijk de inrichting van de buitenruimte op dit moment al wel of (nog) niet bijdraagt aan de gewenste sociale veiligheid.
  - c. Bepaal waar behoud of een verbetering van sociale veiligheid nodig is. Ofwel: welke concrete maatregelen moet je nemen om je ambities te behalen of te behouden?
2. Op basis van bovenstaande kun je de concrete maatregelen voor sociale veiligheid in de wijk vastleggen in een programma. Het programma kun je op vele manieren vormgeven. Eén van de manieren die in dit hoofdstuk terugkomt is het vormgeven van het programma als uitvoeringsagenda om de fysieke leefomgeving nog beweegvriendelijker te maken. Je bepaalt dan in een programma welke maatregelen uitgevoerd moeten worden om dit te bereiken en spreekt met andere betrokken partijen af wie (samen met anderen) de maatregelen uitvoert en wanneer de maatregelen uitgevoerd moeten zijn.

Voor het inventariseren van verbeterpunten voor een beweegvriendelijke omgeving kun je de digitale BVO-scan gebruiken. Naast de beoordeling van een leefomgeving levert het ook een kansenkaart op.

→ **3 Stap 3 Vertalen naar het omgevingsplan**

1. In het omgevingsplan stel je vervolgens praktische regels op. Maak regels die een positief effect hebben. Of regels die ervoor zorgen dat je een positieve situatie in de wijk behoudt. En leg in de toelichting van het omgevingsplan uit hoe je dit positieve effect bereikt.

Bijvoorbeeld: Als een rij huizen op ruime afstand staat van een drukke weg, is dat een veilige situatie. Neem dan een regel op in het omgevingsplan waarin staat dat nieuwe huizen niet dichterbij de weg gebouwd mogen worden. Zo behoud je de veilige situatie.

Of stel regels op ter verbetering van de situatie in de wijk en leg in de toelichting uit hoe dit effect tot stand komt.

Bijvoorbeeld: regels over de afstand van groenvoorzieningen tot wegen, zicht op wegen en paden vanaf woningen of de hoeveelheid verlichting langs wegen en paden.

2. Je kunt regels als open norm, of als gesloten norm opnemen in het omgevingsplan.
  - a. Een gesloten norm is een regel die zichzelf uitlegt, bijvoorbeeld: de bouwhoogte van een gebouw mag niet meer zijn dan X meter.
  - b. Een open norm wordt uitgelegd door een beleidsregel, bijvoorbeeld: de hoogte van een gebouw moet aansluiten op de hoogte van de aangrenzende bebouwing waarbij voldaan wordt aan het bepaalde in de beleidsregel 'stedenbouw'.

Het voordeel van een gesloten norm is dat het direct duidelijk is voor een lezer wat er mag of niet mag. Het nadeel is dat een gesloten norm alleen aangepast kan worden door het omgevingsplan te wijzigen.

Open normen geven flexibiliteit, doordat zij uitgelegd worden in een beleidsregel die makkelijker te wijzigen is dan het omgevingsplan. Het nadeel van een open norm is dat een lezer meerdere documenten moet lezen om te weten wat (niet) mag.

Een voorbeeld: stel dat sociale veiligheid bepaald wordt door de hoeveelheid verlichting langs een route, dan kun je de volgende open of gesloten normen in een omgevingsplan opnemen:

- *Gesloten norm: Langs wandelroute X moet iedere 10 meter een lantaarnpaal staan.*
- *Open norm: er moet sprake zijn van voldoende verlichting langs wandelroutes, waarbij voldaan moet worden aan het bepaalde in de beleidsregel 'sociaal veilige openbare ruimte'.*

Je kunt er tijdens het formuleren van het omgevingsplan achter komen, dat de ambitie en maatregelen toch nog niet concreet genoeg zijn, om er echte regels van te maken. In dat geval kun je het beste Stap 1 en Stap 2 opnieuw doorlopen.

4.2 Praktijkvoorbeelden bij de werkzame mechanismen

Nu werken we voor alle werkzame mechanismen* een voorbeeld uit, van hoe je ze vertaalt naar:

- de omgevingsvisie
- een vrijwillig programma
- het omgevingsplan

Iedere uitwerking beginnen we met een casus. Het is goed om te beseffen dat onze voorbeelduitwerkingen slechts een greep zijn uit de mogelijkheden om een mechanisme te vertalen naar het Omgevingswet instrumentarium. Onze uitwerkingen zijn puur bedoeld ter inspiratie en zeker niet vaststaand, of compleet.

* Alleen het mechanisme 'gebruik openbare ruimte' slaan we over, omdat die een resultante is van de andere mechanismen.

4.2.1 Uitwerking sociale veiligheid

Een casus voor sociale veiligheid

- In een grootstedelijke gemeente ligt een groot park met bos- en waterpartijen die verbonden worden door wandelpaden. Het park ligt in een dunbevolkt deel van de gemeente en rondom het park is weinig parkeergelegenheid. Daardoor zijn de bezoekersaantallen laag en is het park (bij daglicht) in trek bij hardlopers die ongestoord op hoog tempo willen lopen.

- Door de schaal van het park, de bospartijen, slingerende paden en het ontbreken van verlichting in grote delen van het park, ervaren inwoners het park in de schemering en nacht als een sociaal onveilige plek. In mindere mate geven de bospartijen en slingerende paden sommige gebruikers ook overdag een gevoel van sociale onveiligheid.
- Uit de monitoringssystemen van de gemeente zijn geen veiligheidsincidenten in het park bekend.

Voor deze casus definiëren we sociale veiligheid als:

De mate waarin mensen beschermd zijn (objectieve veiligheid) en zich beschermd voelen (subjectieve veiligheid) tegen persoonlijk leed (zoals aantasting van de lichamelijke en geestelijke integriteit, diefstal, misdrijven, overtredingen en/of ernstige overlast).

Sociaal koppelen aan fysiek

De Omgevingswet streeft naar een gezonde en veilige fysieke leefomgeving. De sociale veiligheid is daar onderdeel van. Fysieke elementen (zoals de bospartijen) kunnen invloed hebben op de sociale veiligheid.

Ook onze casus gaat uit van een koppeling tussen de sociale veiligheid en deze fysieke elementen. En dat is niet voor niets: omdat 'sociale veiligheid' lastig te duiden is, adviseren wij om ambities voor sociale veiligheid in jouw instrumenten altijd te koppelen aan fysiek aanwezige elementen. In de uitwerking ga je dus beschrijven welke ingrepen je op de fysieke elementen wilt doen, om de sociale veiligheid te vergroten.

Sociale veiligheid in de omgevingsvisie

Abstracte ambitie

Een omgevingsvisie gaat in principe over de hele gemeente. Je mag hierin dus nog best abstract zijn over sociale veiligheid, met bijvoorbeeld simpelweg een doelstelling als: 'het verbeteren van de sociale veiligheid'. Voor deze insteek kies je bijvoorbeeld als je nog niet precies weet wáár en hoe je de sociale veiligheid wilt vergroten.

Het zo abstract houden van je ambitie in de omgevingsvisie heeft ook nadelen. Als je de ambitie op sociale veiligheid pas verderop in het proces nader uitwerkt, kan blijken dat de ambitie haaks staat op andere ambities. Door in de beginfase al concreet te worden, zie je eerder waar ambities lastig te verenigen zijn en dus goede afstemming nodig is.

Concrete ambitie

Wil je wel direct een concrete ambitie opnemen? Beschrijf dan in de omgevingsvisie waar en waarom de sociale veiligheid moet verbeteren.

- In het geval van het park beschrijf je bijvoorbeeld dat je het onveilige gevoel 'dat men in het bos belaagd kan worden' gaat wegnemen met fysieke ingrepen.
- Die fysieke ingrepen bestaan bijvoorbeeld uit kappen van bomen of plaatsen van meer verlichting.

Visie of programma

Dat soort ingrepen kun je benoemen in de omgevingsvisie of in het programma. Heb je een voorkeur voor het laatste? Benoem in de omgevingsvisie dan alleen dát je fysieke ingrepen gaat doen om de sociale veiligheid te vergroten. Zonder deze al te specificeren. En benoem de specifieke ingrepen pas in het programma.

Samenhang

Voor de omgevingsvisie geldt dat je sociale veiligheid moet bezien in samenhang met andere belangen en opgaven. Is in het park ook versterking van de natuurwaarden een opgave? Dan levert dat spanning op met het voornemen om bomen te kappen. Weeg dan af welk belang het zwaarste telt.

Het is mogelijk om aan verschillende belangen tegemoet te komen, door bijvoorbeeld de sociale veiligheid te vergroten met extra verlichting die vleermuisvriendelijk is. Of die alleen aangaat als iemand in de buurt komt.

In dit kleine voorbeeld zie je hoe je dankzij een samenhangende benadering belangen en ambities kunt combineren. Het maken van keuzes hierin, is altijd voorbehouden aan het vaststellend orgaan.

Sociale veiligheid in een vrijwillig programma

Als je jouw ambitie in de omgevingsvisie nog abstract houdt, is het programma de plek om deze te concretiseren.

- De ambitie 'we streven als gemeente naar een goede sociale veiligheid' uit de omgevingsvisie vertaal je dan eerst naar het park.
- Dit doe je door te beschrijven dat gebruikers van het park gevoelens van sociale onveiligheid uiten. En dat dit vooral te maken heeft met een gebrek aan doorzicht en verlichting.
- Vervolgens beschrijf je in het programma met welke maatregelen je deze gevoelens gaat wegnemen.

Ook als jouw omgevingsvisie al wel beschrijft dát je fysieke maatregelen gaat nemen om de sociale veiligheid te verbeteren, dan concretiseer je die maatregelen in het programma.

Werk met thema's

Voor sociale veiligheid kun je bijvoorbeeld werken met doelen en maatregelen op een aantal thema's:

Zichtbaarheid:

- De omgeving moet te overzien zijn. Gebruikers van het park moeten het idee hebben dat andere personen hen kunnen zien. Door bijvoorbeeld enkele bomen te kappen, paden minder te laten slingeren en hoogteverschillen weg te nemen.
- Het park moet goed verlicht zijn.

Toegankelijkheid:

- We doen ingrepen om de routing en oriëntatie in het park te verbeteren. Zoals een ander tracé geven aan paden.
- We verbeteren de toegankelijkheid van het park voor hulpdiensten. Door het aanbrengen van voorzieningen zoals klappalen.

Eenduidigheid:

- We brengen in het park duidelijk onderscheid aan tussen openbaar gebied en privégebied.
- We doen ingrepen die verduidelijken welke routes wel bedoeld zijn voor recreatief gebruik en welke niet. Door bijvoorbeeld het afsluiten van 'olifantenpaden' door het bosgebied.

Organisatie:

- We maken interne afspraken tussen overheden, politie en de afdeling die het park beheert voor het park. Bijvoorbeeld gericht op intensiveren van de handhaving of aanwezigheid op bepaalde tijden.
- We maken afspraken tussen overheid en andere partijen, bijvoorbeeld buurtpreventie over het park.

Bovenstaande is een greep uit maatregelen die het programma kan bevatten qua sociale veiligheid. Hier zie je dat deze maatregelen zowel fysiek (hardware) als organisatorisch (software, orgware) zijn.

Wie, wanneer en hoe duur

Bij het benoemen van maatregelen in het programma is het belangrijk om ook te benoemen wie er verantwoordelijk is voor de uitvoering van elke maatregel (dit kunnen meerdere partijen zijn), op welke termijn de maatregel uitgevoerd wordt en wat de maatregel kost. Dat is in ons voorbeeld dus nog niet uitgewerkt.

Sociale veiligheid in het omgevingsplan

In het omgevingsplan stellen we regels op waar iedereen zich aan moet houden.

In ons voorbeeld heeft de sociale veiligheid onder meer te maken met het beheer van het park. Zo zijn de afstand tussen een looppad en de beplanting, maar ook het functioneren van verlichting, zaken waar de beheerder van het park rekening mee moet houden.

En anders dan in het bestemmingsplan, kan het omgevingsplan wel regels bevatten over beheer en onderhoud (in het VNG-casco van het omgevingsplan zijn deze regels in hoofdstuk 6 opgenomen). Daardoor kan de gemeente aan de eigenaar van het park (doorgaans de gemeente zelf) dus regels opleggen die de sociale veiligheid waarborgen.

Voorbeelden van regels voor beheer

- Dit maakt het mogelijk om in het omgevingsplan vast te leggen dat er iedere X jaar gesnoeid wordt, om ervoor te zorgen dat beplanting niet te dicht op het looppad groeit waardoor er gevoelens van sociale onveiligheid ontstaan.
- Verder kan op het gebied van regels gericht op de bouw van nieuwe voorzieningen in het omgevingsplan bepaald worden, dat nieuwe ontwikkelingen slechts toelaatbaar zijn als zij de sociale veiligheid niet aantasten. Dit betekent dat nieuwe (sport)voorzieningen in het park zo gebouwd moeten worden, dat deze doorzichten niet blokkeren.
- Op specifieke locaties kan deze bepaling verder uitgewerkt worden in specifieke eisen over de maatvoering om hier meer grip op te krijgen.

Tot slot is het goed te beseffen dat je regels over (sociale) veiligheid niet ongelimiteerd kunt opnemen in het omgevingsplan. Het stellen van regels over de openbare orde en veiligheid is namelijk een bevoegdheid van de burgemeester. En regels die betrekking hebben op bevoegdheden van (onder meer) de burgemeester mogen niet opgenomen worden in het omgevingsplan. Deze moeten onderdeel blijven van een separate verordening. Houd hier rekening mee bij het opstellen van een omgevingsplan.

4.2.2 Uitwerking fysieke veiligheid

Wat is fysieke veiligheid?

Fysieke veiligheid heeft in het kader van de Omgevingswet onder andere betrekking op het verkleinen van de risico's op ongevallen en het veilig(er) maken van de infrastructuur door fysieke ingrepen. Fysieke veiligheid gaat ook over veiligheid rondom evenemententerreinen, externe veiligheid en verkeersveiligheid. Omdat wij in dit e-book vooral focussen op bewegen in de openbare ruimte, kiezen we voor een casus op gebied van verkeersveiligheid. Sporters moeten de openbare ruimte immers vaak delen met verkeersdeelnemers.

Samenhang met verkeersregelgeving

Goed om te beseffen: regelgeving over verkeersveiligheid is opgenomen in een eigen wettelijk kader, gericht op een specifieke doelgroep verkeersdeelnemers. Die regelgeving gaat niet op in de Omgevingswet. Toch kunnen beleidskeuzes over de openbare ruimte wel gevolgen hebben voor de inrichting van wegen. In dat opzicht bestaat er een relatie tussen verkeersgedrag en de fysieke leefomgeving.

De casus voor fysieke veiligheid

- In een gemeente liggen meerdere brede wegen die buurten ontsluiten. Deze wegen zijn lang en goed te overzien.
- Daardoor wordt er, met name op rustige momenten, vaak te hard gereden. Het profiel van de wegen is daarnaast relatief smal, er zijn geen vrijliggende fietspaden en de stoep is smal.
- De inrichting van de weg is zodanig dat vooral fietsers de weg ontwijken vanwege te snel rijdende auto's en het gebrek aan vrijliggende fietspaden.
- Daar komt bij dat er oversteken voor langzaam verkeer (wandelaars en fietsers) in de wegen liggen. Op die oversteken gebeuren regelmatig ongelukken.

Fysieke veiligheid in de omgevingsvisie

Knelpunteninventarisatie

Het maken van de omgevingsvisie begint met het inventariseren van de knelpunten op de wegen, vanuit het oogpunt van bewegen in de openbare ruimte.

- Deze knelpunteninventarisatie wordt onderdeel van de beschrijving van de hoofdlijnen van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving.
- De beschrijving kan bijvoorbeeld toelichten hoe vaak er ongelukken op de oversteken plaatsvinden. En hoe ernstig de gevolgen van de ongelukken zijn.

Abstracte ambitie

Vervolgens ga je de visie formuleren. Wil je een abstractie ambitie opnemen? Geef dan op basis van de knelpunteninventarisatie aan dat: 'de fysieke leefomgeving op en om de genoemde wegen niet alleen ruimte moet bieden aan het gemotoriseerd

verkeer, maar ook veilig moet zijn voor langzaam verkeer (zoals recreanten en sporters)'.

Concrete ambitie

Wil je wel een concretere ambitie opnemen? Dan is het belangrijk om in de omgevingsvisie preciezer te beschrijven waar conflicten tussen gemotoriseerd verkeer en langzaam verkeer optreden. Het Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030; Veilig van deur tot deur kent een risicoanalyse die je als handig hulpmiddel kunt gebruiken. Met deze risicoanalyse breng je de belangrijkste risico's in het verkeerssysteem in kaart, zoals kenmerken van de weginrichting, gevaarlijke situaties en gedrag van verkeersdeelnemers.

Vervolgens bepaal je waar ingrepen aan de infrastructuur nodig zijn om de verkeersveiligheid te verbeteren. Denk aan het veranderen van de weginrichting, of de verkeersintensiteit. In de omgevingsvisie kun je volstaan met een abstracte beschrijving van de maatregelen. In een programma kun je dat verder uitwerken.

Fysieke maatregelen

Goed te beseffen is dat de Omgevingswet niet gaat over verkeersgedrag, zoals te snel rijden. Dus de omgevingsvisie moet zich richten op de fysieke aspecten van het verkeer. Het gaat op het gebied van te snel rijden dus niet zozeer om ambities als het nemen van besluiten om de maximumsnelheid te verlagen, maar om maatregelen zoals het plaatsen van drempels en wegversmallingen om de maximumsnelheid terug te dringen.

In de omgevingsvisie kun je overigens ook alleen als ambitie formuleren dat: 'het bestuursorgaan de verkeersveiligheid wil verbeteren door risicoplekken aan te pakken'. Het uitvoeren van de risicoanalyse zelf, wordt dan de eerste stap in het maken van het programma.

Fysieke veiligheid in een vrijwillig programma

In het programma ga je de ambitie uit de omgevingsvisie weer verder concretiseren. Een eerste stap kan dus zijn het uitvoeren van de risicoanalyse, zoals we hierboven beschreven.

Voorbeelden van maatregelen

Op basis van de risicoanalyse bepaal je welke maatregelen nodig zijn om risicoplekken aan te kunnen pakken. Denk aan het versmallen van rijbanen zodat er ruimte ontstaat voor bredere en vrijliggende fietspaden. Of het realiseren van nieuwe fietsroutes elders als vervanging van het bestaande fietspad.

Beoordelen op kansrijkheid

Als je de mogelijke maatregelen in beeld hebt, kunnen specialisten bepalen welke maatregelen kansrijk zijn om de fysieke verkeersveiligheid te verbeteren. Ook kunnen zij maatregelen vergelijken, zodat het bevoegd gezag uiteindelijk één of meerdere voorkeursmaatregelen kan kiezen bij de vaststelling van het programma.

Naar een uitvoeringsagenda

Daarna vertaal je de gekozen maatregelen verder naar een soort uitvoeringsagenda. Dat doe je door te benoemen wie de maatregelen uit gaat voeren (en met wie eventueel samengewerkt wordt), de termijn te noemen waarop de maatregelen uitgevoerd worden en te beschrijven welk budget er beschikbaar is voor de uitvoering van de maatregelen.

Als de omgevingsvisie al concrete maatregelen benoemt en er al voorkeursmaatregelen gekozen zijn, dan kun je in een programma direct beginnen met de uitvoeringsagenda.

Fysieke veiligheid in het omgevingsplan

Als de maatregelen uit jouw programma al blijken te passen in de regels van het omgevingsplan, dan is het niet nodig om in het omgevingsplan nieuwe regels te stellen over de fysieke verkeersveiligheid.

Voorbeeld van een regel

Wil je voorkomen dat er meer verkeer op drukke wegen gaat rijden? Dan kun je in het omgevingsplan een gebod opnemen dat bepaalt dat nieuwe verkeersaantrekkende functies pas toegestaan zijn, als de drukke wegen voorzien zijn van vrijliggende fietspaden. Of als er elders alternatieve fietsroutes zijn gerealiseerd. Hiermee dwing je af dat fietsers beschermd worden tegen het nog drukker worden van wegen.

Wel of niet vastleggen in regels?

Het is slim om goed af te wegen wat je wel en niet vastlegt in regels, over fysieke verkeersveiligheid.

- Wat fysieke verkeersveiligheid is, hangt namelijk samen met andere verkeerskundige en stedenbouwkundige keuzes. Het begrip is dus lastig te vangen in een universele definitie (de principes achter een Duurzaam Veilige inrichting kunnen wel aanknopingspunten bieden om in het omgevingsplan te definiëren wat een goede fysieke verkeersveiligheid is).
- Omdat er sprake is van een ontwerpogave (de inrichting van een weg) die soms om maatwerk vraagt, lijkt het op voorhand niet heel verstandig om de definitie van fysieke verkeersveiligheid vast te leggen in de regels van het omgevingsplan.

- Want als je het vastlegt, moet je ook altijd aan alle principes voldoen. Dit kan soms lastig zijn. Zeker als er ook andere manieren zijn om een verkeersveilige situatie te realiseren.

Het voordeel van open normen

Je kunt wel overwegen om in het omgevingsplan een open norm op te nemen, die bepaalt dat 'ontwikkelingen bij moeten dragen aan de verkeersveiligheid'. Of 'dat bij de inrichting van nieuwe wegen voldaan moet worden aan de principes van een Duurzaam Veilige inrichting'.

Een open norm wordt uitgelegd door beleidsregels. Een beleidsregel bepaalt wanneer je voldoet aan de norm en is te wijzigen zonder het gehele omgevingsplan te hoeven wijzigen. Zo'n beleidsregel kun je dus aanpassen aan nieuwe inzichten. En het maakt je een stuk flexibeler in situaties die om maatwerk vragen.

De verkeersveiligheid gaat veelal om ontwerpogaven die niet in alle gevallen goed te vangen zijn in regels. Waar een rotonde op de ene plek verkeersveilig is, kan hij op de andere plek de verkeersveiligheid juist beperken. En in bestaande situaties kan een rotonde verkeersveiligheid wel vergroten, maar is er te weinig plek voor en moet een andere oplossing gekozen worden (bijvoorbeeld een kruising of verkeersremmende maatregelen). Dit pleit er voor om verkeersveiligheid waar het om ontwerpogaven gaat te vangen in open normen die gekoppeld worden aan beleidsregels. Waar verkeersveiligheid eenduidiger is, kan het vertaald worden naar regels die direct opgenomen worden in het omgevingsplan.

4.2.3 Uitwerking aanwezigheid infrastructuur

De casus voor aanwezigheid van infrastructuur

- Een middelgrote gemeente heeft diverse infrastructurele voorzieningen die uitnodigen om een rondje te gaan hardlopen. Hier wordt veel gebruik van gemaakt door de inwoners.
- Aan de rand van de gemeente ligt een bos, waar veel gewandeld wordt. Dat bos is echter niet verbonden met de hardlooproute.
- De beleidsmedewerker sport en de gemeenteraad vinden dat het maken van een connectie tussen het recreatiebos en de hardlooproute een kans is voor het vergroten van de beweegvriendelijke omgeving.

In onderstaand voorbeeld schetsen we hoe je deze wens vertaalt naar visie, programma en plan.

Aanwezigheid infrastructuur in de omgevingsvisie

In de omgevingsvisie kun je als ambitie stellen dat je een connectie wilt realiseren tussen de bestaande hardlooproute en het bos. Dit is een relatief concrete ambitie voor de toekomst. Hierbij moet je bij voorkeur wel het belang van de hardlooproute afwegen, tegen andere belangen. In de visie hoef je nog niet vast te leggen waar, hoe en wanneer de connectie gerealiseerd moet worden. Verdere concretisering doe je in het vrijwillig programma en het omgevingsplan.

Aanwezigheid infrastructuur in een vrijwillig programma

In een vrijwillig programma werk je beleid uit en formuleer je de bijbehorende uitvoeringsmaatregelen. In dit voorbeeld kun je een 'programma sport en bewegen' opstellen. Met als uitvoeringsmaatregel bijvoorbeeld: 'binnen vijf jaar na inwerkingtreding van dit programma is een verbindende hardlooproute gerealiseerd tussen het bos en de bestaande hardlooproute'. Om dit daadwerkelijk te kunnen realiseren, moet het omgevingsplan dit toestaan. En dus moet je deze ambitie ook doorvertalen in het omgevingsplan.

Aanwezigheid infrastructuur in het omgevingsplan

Het omgevingsplan is juridisch bindend voor iedereen. Het is dus belangrijk dat de gewenste route - voor langzaam verkeer en hardlopers - is toegestaan in het omgevingsplan voor deze specifieke locatie. Om de connectie tussen het bos en de hardlooproute mogelijk te maken, moeten er recreatieve sportactiviteiten (of iets

dergelijks) mogelijk zijn op deze locatie. Vervolgens kun je regels verbinden aan de route, zoals:

- regels over een minimale breedte van een langzaamverkeersroute;
- regels over duurzame instandhouding van nieuwe routes;
- regels die bepalen welke locaties een route moet verbinden.

4.2.4 Uitwerking connectiviteit

De casus voor connectiviteit

- Een bestaande woonwijk uit het begin van de twintigste eeuw ligt ingeklemd tussen een tramlijn en diverse hoofdontsluitingswegen. Door de wijk zelf lopen verschillende lange en rechte wegen, die slechts incidenteel kruisen met minder belangrijke wegen.
- Vanwege het beperkte aantal kruisingen, zijn wandelaars en fietsers die een rondje door de wijk maken, min of meer gedwongen steeds hetzelfde rondje te maken.
- Omdat de gemeente de wijk gaat herstructureren - waaronder bestaande woningen slopen en nieuwe woningen terugbouwen in een lagere dichtheid - ontstaan kansen voor een nieuwe infrastructuur.
- Daarmee kan de gemeente de connectiviteit verbeteren. Ook kan de gemeente infrastructuur voor sport en bewegen toevoegen op plekken waar dit ontbreekt.

Over kruisingsdichtheid

In dit voorbeeld is sprake van kruisingsdichtheid van infrastructuur. Daarmee bedoelen we hier het aantal kruisingen per strekkende of vierkante kilometer. Hoe meer kruisingen, hoe meer uitwisseling van verkeer tussen verschillende routes. En hoe meer keus de weggebruikers dus hebben in de route die zij volgen. Als kruisingen geschikt zijn voor verschillende gebruikersgroepen (bijvoorbeeld zowel autoverkeer als voetgangers), ontstaat een grote diversiteit aan routes.

Connectiviteit in de omgevingsvisie

In ons voorbeeld heb je als gemeente een herstructureringsopgave. Als je deze opgave overneemt in de omgevingsvisie, beschrijf je eerst het doel van de opgave. Daarna geef je aan welke ambities je wilt halen met het herstructureren. In dat licht bepaal je welke bestaande kwaliteiten je wilt behouden en welke nieuwe kwaliteiten je moet ontwikkelen. Heb je al een concreet plan voor de herstructurering (een complete schets van de geherstructureerde wijk met planning van de herstructurering)? Dan kun je dit overnemen in de omgevingsvisie, maar je kunt het ook opnemen in het programma.

Participatietraject met bewoners

Het is belangrijk om connectiviteit vorm te geven op basis van de wensen van de gebruikers. Hoe willen zij de routes gebruiken en wat is hun beeld van de ideale route? Het participatietraject bij de omgevingsvisie is een goed middel om de volgende vragen te beantwoorden:

- Welke routes moeten in ieder geval aanwezig zijn in de nieuwe situatie?
- Hoe lang moet deze route (ongeveer) zijn?
- Langs welke plekken moet de route voeren?

- Welke mogelijkheden moet de route bieden om de ronde te verlengen/in te korten? En waar moet dat mogelijk zijn?
- Waar en hoe sluiten we aan op aangrenzende routes en hoe moet een kruising eruit zien?
- Wat doen we om het gebruik van de kruisingen/routes door verschillende groepen veilig en prettig te houden?

Voorbeeld

Een wijk met veel jonge kinderen vraagt misschien om kortere routes langs bijvoorbeeld de basisschool, die ouders met hun kinderen kunnen lopen. Er is dan wellicht ook behoefte aan kruisingen op deze routes, zonder gemotoriseerd verkeer. Zodat kinderen de routes ook zelfstandig veilig kunnen gebruiken.

Connectiviteit in een vrijwillig programma

Heb je al een concreet plan voor de herstructureringsopgave? En heb je de wensen van de gebruikers al verkend? Dan kun je dit dus overslaan bij de omgevingsvisie en vertaal je dit direct door naar het programma. Leg bij het vaststellen van de omgevingsvisie dan wel uit hoe de wensen van de gebruikers eerder verkend zijn en hoe ze vertaald zijn in de omgevingsvisie. Ook als je de wensen nog niet hebt verkend, kun je een participatietraject opnemen in het programma.

Los programma, of in groter geheel?

De herstructurering van de wijk kan een programma op zich zijn, of onderdeel worden van een groter programma voor herstructurering, woningbouw, opwaarderen van de openbare ruimte in de gehele gemeente.

De rol van specialisten

Het programma moet laten zien met welke maatregelen je de ambities gaat realiseren. Laat specialisten eerst beoordelen welke maatregelen kansrijk zijn, om de gewenste kruispunten te realiseren. Laat de voor- en nadelen van de maatregelen uitwerken. En laat ze beoordelen welke maatregelen voldoen aan de behoefte van de gebruikers.

Kiezen en uitvoeringsagenda

Op basis van die weging kiest het bevoegd gezag vervolgens de voorkeursmaatregelen voor de gewenste kruispunten. Werk deze daarna uit in een uitvoeringsagenda.

Connectiviteit in het omgevingsplan

Moderniseringslocaties

In het omgevingsplan kun je locaties aanwijzen waar bestaande bebouwing wordt vervangen door nieuwe bebouwing. En waarbij ook ruimte komt voor nieuwe kruispunten. Dit wordt in het omgevingsplan een moderniseringslocatie genoemd. Deze locaties kun je koppelen aan regels, die eisen stellen aan de bebouwing en het gebruik van de bijbehorende openbare ruimte.

Biedt het aanwijzen als moderniseringslocatie toch niet genoeg ruimte voor de gewenste ontwikkeling? Dan kun je in de omgevingsvisie ook zonder die aanwijzing regels opstellen die aansluiten bij het herstructureringsplan.

Het ontwerp als onderlegger

Heb je een ontwerp van de wijk na herstructurering, waarop de locaties van nieuwe kruispunten zijn ingetekend? Gebruik dat ontwerp dan als 'onderlegger' van het omgevingsplan.

Vertalen naar werkingsgebieden

Je vertaalt het ontwerp dan naar werkingsgebieden. Die wijzen bijvoorbeeld aan waar er nieuwe wegen, groenvoorzieningen, kruisingen, nieuwe woningen en te behouden woningen zijn.

Aan al die werkingsgebieden kun je regels koppelen die bepalen hoe in dat werkingsgebied de openbare ruimte gebruikt mag worden. Zo vertaal je het ontwerp volledig naar het omgevingsplan.

Heb je nog geen ontwerp?

Als je nog geen volledig ontwerp hebt van de wijk na herstructurering, werkt bovenstaande niet. Dan neem je in het omgevingsplan regels op die bepalen 'dat bij iedere losse herstructureringsopgave bestaande routes doorgetrokken moeten worden en nieuwe routes gerealiseerd moeten worden, die aansluiten op die bestaande routes'.

Zo'n regel leidt tot de ontwikkeling van een fijnmazige infrastructuur met vele grote en kleine kruisingen. Dit betekent dat iedere initiatiefnemer infrastructuur en kruisingen moet realiseren, zelfs als dit strikt genomen niet noodzakelijk is (het opnemen van zo'n regel vraagt ook om het opnemen van een uitzondering, zodat je indien nodig kunt afwijken).

4.2.5 Uitwerking esthetische omgeving

Als een omgeving aantrekkelijk is, willen meer mensen er sporten en bewegen. Esthetiek zit bijvoorbeeld in het uiterlijk van gebouwen, maar ook in kunst op die gebouwen, of kunst in de openbare ruimte. Een omgeving kan uiteraard al aantrekkelijk zijn. Maar als dat nog niet zo is, kun je dat bereiken door een bestaande locatie te herstructureren of nieuw te realiseren.

De casus voor een esthetische omgeving

- In dit voorbeeld gaan we uit van het behoud van een bestaande aantrekkelijke omgeving, namelijk het historisch centrum van een stad.
- Veel gebouwen in het centrum zijn monumenten, of worden gewaardeerd om hun verschijningsvorm en details, zoals beelden op de gevels. Ook is er een goede verhouding tussen de hoogte van de openbare ruimte en de hoogte van gebouwen.
- De omgeving is zo aantrekkelijk en ruim opgezet, dat hij veel (sportieve) recreanten trekt.
- De vraag is hoe je het gebruik van de omgeving als sport- en beweeglocatie verenigt met de esthetiek van de omgeving.

Vertaling in de omgevingsvisie

Duiding van aantrekkelijkheid

Begin de uitwerking van jouw omgevingsvisie met duiden wat het historisch centrum aantrekkelijk maakt. Daarbij beantwoord je vragen zoals: hoe is de kwaliteit ontstaan en welke elementen van het centrum zijn zo belangrijk dat zij beschermd moeten worden?

Impact van gebruik

Daarna ga je in op hoe het centrum wordt gebruikt en welke effecten dat heeft op de esthetische kwaliteit. Omdat we het hier hebben over een beweegvriendelijke omgeving, moet je in elk geval ingaan op de gevolgen van sporten en bewegen in het centrum.

- Hierbij gaat het meestal om hardlopen, wandelen, fietsen, of wielrennen. Dit zijn geen activiteiten die lawaai produceren, of die de lucht verontreinigen. De negatieve effecten van deze vormen van sport en bewegen voor de fysieke leefomgeving zijn dus beperkt.
- Negatieve effecten kunnen wél optreden door conflicten tussen gemotoriseerd verkeer en sporters, tussen verschillende groepen sporters, of door sporters die kunstobjecten gebruiken als onderdeel van hun training.

Als sommige sporten wel belastend zijn voor de fysieke leefomgeving in het historisch centrum, moet je beschrijven wat die gevolgen zijn en hoe je de negatieve effecten kunt beperken of voorkomen.

Ambities op hoofdlijnen

Vervolgens beschrijf je de kwaliteit van het gebied op hoofdlijnen, net als de ambities voor het behoud van de kwaliteit.

Bij negatieve effecten kun je als abstracte ambitie opnemen dat je behoud van esthetiek centraal stelt in het centrum. En dat andere functies (zoals sporten en bewegen) alleen ruimte krijgen in het centrum mits zij de aantrekkelijkheid niet aantasten.

Ambities in detail

Wil je verder gaan dan bovenstaande abstracte ambitie? Geef dan meer in detail aan hoe de esthetiek van het centrum te lijden heeft onder de bestaande functies en activiteiten. Stel dat er inderdaad sprake is van schade aan kunst door sport, beschrijf dan waar dit het geval is en welke maatregelen je gaat nemen om dit tegen te gaan. Denk aan intensiveren van handhaving, plaatsen van hekken, of verplaatsen van het kunstobject.

Vertaling in een vrijwillig programma

Heb je in de omgevingsvisie al concrete maatregelen benoemd om de esthetiek van het historisch centrum te behouden, of om negatieve effecten van sport en bewegen te beperken? Dan ga je deze in het programma uitwerken tot een uitvoeringsagenda.

Beoordelen op kansrijkheid

Als je nog geen concrete maatregelen benoemd hebt in de omgevingsvisie, dan moet je - net als bij de andere werkzame mechanismen - de maatregelen eerst laten beoordelen op kansrijkheid door een specialist.

Integreren in breder programma voor het centrum

Hoewel het behoud van de esthetiek van een centrumgebied én sport en bewegen op zichzelf onderwerpen zijn voor een eigen thematisch programma, is er in de meeste historische centra ook sprake van opgaven voor bijvoorbeeld woningbouw, woningsplitsing, klimaatadaptatie, of het verbeteren van de toegankelijkheid.

Het ligt daarom voor de hand om een gebiedsgericht programma voor het historisch centrum te maken waarin je al deze opgaven vertaalt naar maatregelen die met elkaar samenhangen. Sport, spelen en bewegen worden zo onderdeel van een breder programma.

Vertaling in het omgevingsplan

Aantrekkelijkheid is een belangrijke factor in de populariteit van een omgeving. Voor de aantrekkelijkheid van bijvoorbeeld looproutes zijn volgens CROW (2021) de volgende elementen van belang:

1. Op en aan de route liggen voldoende prettige plekken en/of activiteiten.
2. De route biedt voldoende afwisseling en verrassing.
3. De zintuigen van gebruikers worden op de route prettig geprikkeld.
4. De route is goed onderhouden (schoon, heel en verzorgd).
5. Op de route voelt de gebruiker zich sociaal veilig.
6. Het voetgangersnetwerk biedt alternatieve routes.

Aantrekkelijkheid eenduidig uitleggen

Deze en andere elementen op gebied van aantrekkelijkheid zijn lastig concreet te vertalen naar regels. De regels in een omgevingsplan moeten echter toetsbaar zijn en kunnen niet zomaar gewijzigd worden. Daarom moet je bij het omgevingsplan (maar liever nog al bij de omgevingsvisie) bepalen hoe je 'aantrekkelijkheid van de omgeving' eenduidig uitlegt.

Werken met beleidsregels

Het werken met beleidsregels kan uitkomst bieden. Dan neem je een open norm op die bepaalt dat 'sport en bewegen in het historische centrum mag, mits dat de aantrekkelijkheid van het gebied niet aantast'.

Omdat je beleidsregels makkelijker kunt wijzigen, kun je bepalingen over wat geldt als aantrekkelijk en wat wel en niet mag om die aantrekkelijkheid te behouden relatief makkelijk aanpassen aan de meest actuele inzichten.

Stel dat de aantrekkelijkheid bestaat uit de aanwezigheid van brede lanen in het centrum met groenstroken onder de bomen in die lanen. En stel dat mensen die groenstroken gebruiken voor sport en bewegen. Het gebruik van de groenstroken is geen probleem zolang er bijvoorbeeld geen olifantenpaadjes of schade aan de bomen ontstaan. Dit gebruik kan dan toegestaan worden in de beleidsregel. Ontstaan deze olifantenpaden en/of de schade aan de bomen wel, dan kan de beleidsregel zo aangepast worden dat de groenstroken niet gebruikt mogen worden voor sport en bewegen om de aantrekkelijkheid van de stroken te behouden.

4.2.6 Uitwerking programmatisch aanbod

Locaties en voorzieningen voor sporten en bewegen trekken mensen aan als ze:

- passen bij de behoefte van inwoners;
- dichtbij zijn waar mensen wonen, werken, studeren, of recreëren;
- instructies bieden, of een programmatisch activiteitenaanbod bieden.

Programmatisch aanbod gaat over het organiseren van activiteiten, zoals instuiven, cursussen, toernooien, demonstraties, bootcamps, challenges, enzovoorts. Door deze activiteiten gaan inwoners de voorzieningen gebruiken.

Tip: combineer en verleid

Combineer voorzieningen op plekken en langs routes waar veel mensen passeren. Zo verleid je veel mensen tegelijk, om meerdere voorzieningen te gebruiken. Plaats bijvoorbeeld fitnessstoestellen of een watertappunt langs een (hard)looproute.

Een programmatisch aanbod is iets dat in een nieuwe situatie/bij herstructurering gecreëerd kan worden door er in het ontwerp rekening mee te houden. In een bestaande situatie kunnen aanpassingen aan de openbare ruimte gedaan worden zodat een programmatisch aanbod ontstaat. Die aanpassingen bestaan uit het plaatsen van nieuwe sport- en beweegvoorzieningen of het opwaarderen van bestaande voorzieningen (bijvoorbeeld watertappunten, bankjes, borden met voorbeeldoefeningen, bewegwijzering routes). Aanpassingen kunnen ook bestaan uit het organiseren van activiteiten rondom de (nieuwe) voorzieningen om mensen te verleiden tot het gebruik daarvan.

De casus voor programmatisch aanbod

- In een klein dorp in een krimpregio zijn geen commerciële of maatschappelijke sport- en beweegvoorzieningen aanwezig. Toch wil het gemeentebestuur de inwoners van het dorp zoveel mogelijk kansen bieden om vitaal te blijven.
- Het dorp heeft veel openbare ruimte die nu weinig mogelijkheden biedt voor sport en bewegen. Fietsen en (hard)lopen over de bestaande infrastructuur zijn wel mogelijk, maar buiten dat zijn er geen extra voorzieningen.
- De vraag is welke mogelijkheden de Omgevingswet biedt om extra voorzieningen voor sport en bewegen te realiseren? Die bovendien aansluiten op de behoeften van de bewoners?

Vertaling in de omgevingsvisie

Participatietraject

Organiseer een participatietraject om te verkennen wat de bewoners van jouw dorp aan wensen en behoeften hebben. Vraag hen wat ze missen aan voorzieningen voor sport en bewegen in de openbare ruimte. Vraag ook naar hoe ze de openbare ruimte nu gebruiken voor sport en bewegen en vraag naar welke activiteiten hen aan kunnen

zetten tot het gebruik van de openbare ruimte voor sport en bewegen, of leidt het af uit hun antwoorden.

Afweging van belangen

Het bevoegd gezag kan deze inbreng gebruiken in de afweging van andere belangen die invloed hebben op de toekomst van het dorp. Zoals de behoefte aan nieuwe woningen of bedrijven, of voorzieningen voor duurzame energie.

Besluit het bevoegd gezag om inderdaad meer ruimte te bieden aan voorzieningen voor sport en bewegen? Benoem dit dan in de omgevingsvisie als ambitie voor de toekomst. En concretiseer deze ambitie vervolgens verder in de omgevingsvisie zelf, of in het programma.

Vertaling in een vrijwillig programma

Overzicht van gewenste voorzieningen

Op basis van de inbreng uit het participatietraject, bepaal je in het programma welk soort voorzieningen je op welke locaties gaat realiseren. Het participatietraject kan een overzicht van de gewenste voorzieningen opleveren. Bijvoorbeeld fitnessstoestellen, vrijliggende fietspaden of een Finse piste.

Bredere uitvraag doen

Misschien levert het participatietraject uit de omgevingsvisie resultaten op, die niet representatief zijn voor alle bewoners van het dorp. Dan kun je bij het programma eventueel aan een bredere groep vragen welke voorzieningen zij wensen. Vervolgens kun je het overzicht van behoeften bevestigen of aanpassen.

Beoordelen door specialisten

Zodra je een representatief overzicht van de gewenste voorzieningen gemaakt hebt, bepaal je samen met specialisten welke voorzieningen realistisch gezien geplaatst kunnen worden in de openbare ruimte en waar. Bepaal ook samen met specialisten wat voor activiteiten je rondom bestaande of nieuwe voorzieningen kunt organiseren om de bewoners aan te zetten tot het gebruik ervan. Maak daarbij indien nodig onderscheid in verschillende doelgroepen om die gericht te benaderen.

Voorleggen aan bewoners?

De inbreng van de specialisten verwerk je tot een kaart met aanpassingen aan de openbare ruimte. Desgewenst kun je die kaart - in het kader van participatie - ook aan de bewoners voorleggen. Geef daarbij duidelijk aan of reacties van bewoners de plannen nog kunnen wijzigen. Als wijzigingen niet meer mogelijk zijn, leg het plan dan voor ter kennisgeving.

Ga je ook activiteiten organiseren, laat dan ook aan de bewoners zien wat voor activiteiten je wil gaan organiseren en wanneer en voor wie je dit doet. Op die manier kan ook geparticipeerd worden over deze activiteiten. Heb je al een concreet plan voor die activiteiten, leg het plan dan ter kennisgeving voor.

Uitvoeringsagenda

Tot slot vertaal je de maatregelen die op de kaart staan naar een uitvoeringsagenda, die onderdeel wordt van het programma.

Vertaling in het omgevingsplan

Tot slot moet het omgevingsplan ruimte bieden voor het realiseren van nieuwe voorzieningen. De regels in het omgevingsplan moeten dus in elk geval de bouw en het gebruik van nieuwe voorzieningen toestaan.

Vergunningsvrij

Je kunt overwegen om de bouw van sport- en beweegvoorzieningen in het omgevingsplan vergunningsvrij te maken. Je moet dan wel aantonen dat er hierdoor een evenwichtige toedeling van functies aan locaties en een veilige en gezonde fysieke leefomgeving ontstaat.

- Maak je deze voorzieningen alleen in de openbare ruimte vergunningsvrij? Dan mag alleen de eigenaar van de openbare ruimte - meestal de gemeente - daar bouwen.
- Maak je deze voorzieningen ook op privé-eigendom vergunningsvrij? Dan mogen eigenaren van bijvoorbeeld een tuin ook daar vergunningsvrij een dergelijke voorziening plaatsen.

Naast bouwwerken en toestellen, kan de gemeente ook bepaalde gebruiksactiviteiten vergunningsvrij maken. Als je ook hierbij kunt aantonen dat dit leidt tot een evenwichtige toedeling van functies aan locaties en tot een gezonde en veilige fysieke leefomgeving.

Regels voor meerdere gebruikers

Ook kun je in het omgevingsplan - op dezelfde manier als bij de aanwezigheid van infrastructuur - regels opstellen over de ruimte rondom voorzieningen voor sport en bewegen. Hiermee kun je voorkomen dat verschillende gebruikers in de openbare ruimte elkaar hinderen. Denk aan bootcampclubjes in het park, die wandelende ouders met kinderwagens niet storen.

Je kunt ook regels vastleggen die het organiseren van sportdagen/-activiteiten (een gebruiksactiviteit) in een park vergunningsvrij maken mits het aantal deelnemers niet zo groot is dat het te druk wordt in het park, er parkeeroverlast ontstaat of andere activiteiten beperkt worden in hun gebruik van het park. Een dergelijke regel maakt

het mogelijk voor verschillende partijen (de overheid maar bijvoorbeeld ook groepen bewoners) om activiteiten te organiseren die weer bij kunnen dragen aan het gebruik van sportvoorzieningen in het park.

De meer 'klassieke' aanpak

Je kunt ook kiezen voor een meer 'klassieke' manier van het toestaan van voorzieningen voor sport en bewegen:

- In een bestemmingsplan kun je onderscheid maken tussen regels voor bouwen in parken (openbare ruimte) en regels voor bouwen langs wegen of in tuinen. Dit kan in het omgevingsplan ook.
- Net als in het bestemmingsplan kunnen onder de Omgevingswet regels gesteld worden voor specifieke voorzieningen op specifieke plekken. Als het aanleggen van bijvoorbeeld een Finse piste op een specifieke plek gewenst is, kun je dit door middel van een aanduiding (net als in het huidig bestemmingsplan) voorzien van specifieke regels over de bouwmogelijkheden en het gebruik van de piste.
- De keuzemogelijkheden in het toestaan van bouwwerken en activiteiten zijn onder de Omgevingswet ruim. Deze gaan verder dan alleen de keuze voor vergunningsvrij maken. In plaats van de bovengenoemde sportactiviteiten in het park vergunningsvrij te maken, kun je in het omgevingsplan ook een meldingsplicht instellen. In dat geval moet degene die een activiteit wil organiseren dat eerst melden bij de overheid voor hij/zij met de activiteit mag beginnen. Op die manier weet je als overheid wat voor activiteiten in het park georganiseerd worden.

4.3 Voortzetting van bestaand beleid

Jouw gemeente kan onder de huidige wet- en regelgeving natuurlijk al beleid en maatregelen hebben voor een beweegvriendelijke omgeving. Dit beleid kun je onder de Omgevingswet gewoon voortzetten. Dan hoef je bij het bepalen van jouw ambities dus niet alles opnieuw te bedenken en vaststellen. Jouw bestaande beleid kan zowel strategische als concrete elementen (bijvoorbeeld de maatregelen) bevatten.

Strategische beleidselementen: naar de omgevingsvisie

Op basis van de Omgevingswet moet je de strategische beleidselementen uit bestaand beleid opnemen in de *omgevingsvisie*.

Concrete elementen: naar het programma

Op basis van de Omgevingswet moet je de concrete elementen uit bestaand beleid (zoals doelen en maatregelen) opnemen in het *programma*.

Stap voor stap

1. Bekijk het bestaande beleid voor de beweegvriendelijke omgeving. Bepaal welke delen strategisch van aard zijn en welke delen bestaan uit doelen en maatregelen. Dit bestaande beleid kan overigens ook onderdeel zijn van een breder beleidsstuk. Zoals beleid voor sportvoorzieningen, of de inrichting van de openbare ruimte.
2. Zodra je die analyse afgerond hebt, verwerk je de inhoud van het bestaand beleid in een omgevingsvisie en in het programma. Voorkom zowel overlap, als een gebrekkige samenhang tussen de instrumenten.
3. Misschien komen bij 'herindelen' zaken aan de orde die nog om een politieke afweging vragen. Die kun je het beste opnemen in de omgevingsvisie, zodat de gemeenteraad er een uitspraak over kan doen.
4. Dat lukt niet altijd, bijvoorbeeld als er al een omgevingsvisie vastgesteld is. Dan moet er een beleidsmatige afweging plaatsvinden in de voorbereiding van het programma. Leg het programma dan voor ter consultatie en vaststelling aan de gemeenteraad.

Overgang van vrijwillig beleid

Het bestaand beleid voor de beweegvriendelijke omgeving (hardware-deel) verliest onder de Omgevingswet niet direct zijn betekenis.

- De Wet ruimtelijke ordening bood de mogelijkheid om naast de verplichte structuurvisie, ook structuurvisies te maken voor specifieke thema's, gebieden of projecten. Dit soort vrijwillige beleidsdocumenten ziet de wetgever als buitenwettelijke instrumenten.
- Ook de Omgevingswet biedt - met het vrijwillig programma - de mogelijkheid om specifiek beleid voor een thema, gebied of project te formuleren.

Overgangsrecht voor vrijwillig beleid en bestaande vrijwillige programma's is volgens de wetgever niet nodig. Deze instrumenten hebben namelijk geen directe doorwerking naar

derden. In de eerste omgevingsvisie die een bestuursorgaan maakt, kun je bepalen welke toekomstige betekenis het bestaande vrijwillig beleid heeft.⁴

Gebruiken als onderbouwing

Dat bestaand beleid door de Omgevingswet zijn juridische status verliest, betekent niet dat het document zijn betekenis verliest. Gebruik actuele onderdelen van dergelijke documenten als onderbouwing van nieuw beleid of nieuwe besluiten.

---

⁴ *Kamerstukken II 2017/18, 34986, 3, p.89.*

5. Bouwstenen en ontwerpprincipes bewegvriendelijke omgeving

5.1 Inleiding

De huidige ruimtelijke opgave in Nederland is omvangrijk en raakt direct aan de bestaande kwaliteit van de bewegomgeving. Je weet nu hoe je de werkzame mechanismen van de bewegvriendelijke omgeving een plek kunt geven in de instrumenten van de Omgevingswet. Maar hoe maak je de omgeving nou precies gezonder en bewegvriendelijker? Welke instrumenten zet je in als beleidsmaker, gebiedsontwikkelaar, of stedenbouwkundige?

In de afgelopen jaren zijn er diverse ontwerp- en inrichtingsprincipes gepubliceerd die invloed hebben op bewegen. In dit e-book baseren we ons op onder andere:

- Sport in the City (Casas-Valle & Kompier, 2013)
- Ontwerpprincipes voor een bewegvriendelijke omgeving (Cammelbeeck, Engbers, Kunen & L'abee, 2014)
- Prettige Plekken (Kuitert & Maas, 2016)
- De Bewegvriendelijke Stad (Urhahn, 2017)
- Loop! (Molster, 2020)
- Diverse artikelen op www.allesoversport.nl

5.2 Raamwerk

In dit e-book ligt de focus op buiten lopen, fietsen, spelen, bewegen en sporten. Hiervoor vind je 34 praktische bouwstenen die je kunt gebruiken. Elke bouwsteen bestaat uit één of meer ontwerpprincipes.

We hebben bouwstenen in drie categorieën:

- actieve verplaatsing (A)
- recreatief bewegen (R)
- sportief bewegen (S)

En daarbij werken we met drie ruimtelijke schalen:

- woonplaats (P)
- wijk (W)
- straat (S)

In de rest van dit hoofdstuk lopen we de bouwstenen en ontwerpprincipes één voor één langs.

Figuur 3: Raamwerk voor bouwstenen van de beweegvriendelijke omgeving

Link met huidig beleid

De categorieën hebben een link met het huidige beleid. Actieve verplaatsing heeft een natuurlijke binding met verkeer en mobiliteit, recreatief bewegen met de inrichting van de openbare ruimte en sportief bewegen met de hele breedte van de sport.

Overlap

Je kunt elke bouwsteen inzetten in bestaande of nieuw te ontwikkelen gebieden. Sommige bouwstenen kennen overlap, je kunt sommige ruimtes immers meervoudig gebruiken. Een bouwsteen als een fijnmazig basisnetwerk van loop- en fietsroutes kun je gebruiken voor actieve verplaatsing én voor recreatief bewegen. Andere bouwstenen - zoals een mobiliteitshub of een open sportpark - zijn meer eenduidig. Maar je kunt hier wel verbindingen leggen met verschillende schaalniveaus en categorieën.

Samenhang

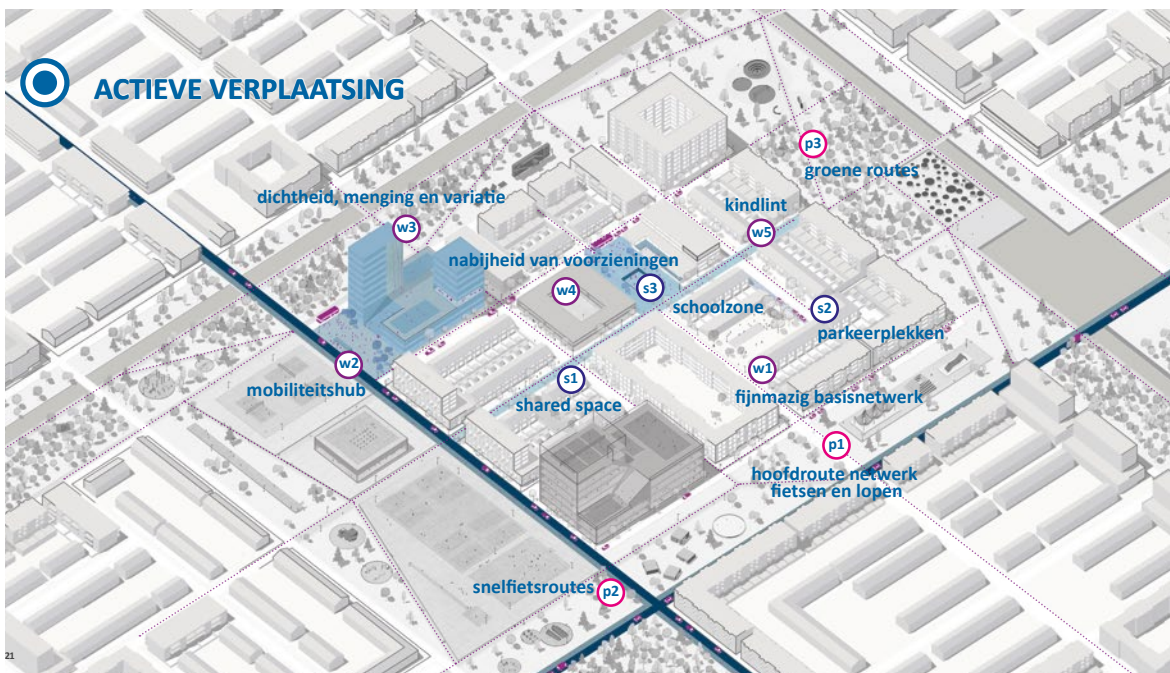
Bij de toepassing van de bouwstenen is het belangrijk om ze in relatie tot andere bouwstenen en het gebruik van de leefomgeving te bezien. Een integrale aanpak is belangrijk. Je kunt de kracht van sport, het plezier in buitenspelen en de effecten van bewegen en ontmoeten pas echt optimaal benutten, als deze samenhangt met - en interactie heeft met - andere functies in een gezonde, beweegvriendelijke leefomgeving. Kom vanuit de software, orgware en hardware tot een goede afstemming en samenhang.

5.3 Actieve verplaatsing: bouwstenen en ontwerpprincipes

Deze bouwstenen en ontwerpprincipes hebben betrekking op lopen, fietsen, rolstoelgebruik, enzovoorts - om gericht van de éne plek (bijvoorbeeld woning), naar de andere plek te verplaatsen (zoals school, kantoor, winkel, bushalte, treinstation, huisarts). Er worden verschillende termen gebruikt voor dit zogenoemde functionele of utilitaire bewegen, zoals: actieve verplaatsing, actief transport, actieve mobiliteit of gezonde mobiliteit.

Niveau	Bouwstenen actieve verplaatsing	
Woonplaats	AP1	Hoofdrouthenetwerk lopen en fietsen
	AP2	Snelfietsroutes
	AP3	Groene routes
Wijk	AW1	Fijnmazig basisnetwerk lopen en fietsen
	AW2	Mobiliteitshub
	AW3	Bebouwingsdichtheid, functiemenging en variatie gebouwen
	AW4	Nabijheid van voorzieningen
	AW5	Kindlint
Straat	AS1	Shared space
	AS2	Parkeerplekken
	AS3	Schoolzone

Figuur 4: Bouwstenen actieve verplaatsing

Woonplaats (P)

AP1 Hoofd-routen netwerk lopen en fietsen

Elke woonplaats moet een uitgebreid loop- en fietsrouten netwerk hebben, voor actieve verplaatsing naar werk, school en overige voorzieningen. En om de woonplaats te verbinden met omliggende dorpen en steden.

Ontwerpprincipes:

- Rijd via doorgaande routes gebieden (woonbuurten, kantoor- en bedrijventerreinen, parken), belangrijke bronpunten (stations, parkeergarages) en bestemmingen (scholen, supermarkten, toeristische locaties) aan elkaar (Molster, 2020).
- Verbind door dit netwerk delen van de stad met elkaar en tevens de stad of het bebouwde gebied met het buitengebied (kernrandzones, Hoyng e.a., 2020). Doe dat met afwisselende routes die je situeert langs groen en water (Molster, 2020). Zo faciliteer je zowel actieve verplaatsing, als recreatief bewegen en sportief bewegen.
- Scheid het fietsverkeer zoveel mogelijk van gemotoriseerd verkeer. Geef elk wegvak een eigen functie (duurzaamveiligwegverkeer).
- Maak fietspaden breed genoeg om veilig in te kunnen halen (Cammelbeeck e.a., 2014; Kuitert & Maas, 2016; Urhahn 2017). De breedte en materiaalkeuze van een fietspad kunnen variëren afhankelijk van het type fietspad en de locatie van het fietspad (ontwerpprincipes fiets Overijssel).
- Plaats routes die 's avonds en 's nachts veel worden gebruikt, in het zicht van woningen (Kuitert & Maas, 2020).
- Gebruik het STOP-principe, waarbij de prioriteit eerst naar Stappers (voetgangers) gaat, dan naar Trappers (fietsers), vervolgens Openbaar vervoer en dan pas naar Personenwagens (Netwerk duurzame mobiliteit, 2020).
- Maak de routes aantrekkelijk door voldoende afwisseling en verrassing, het prikkelen van de zintuigen, goed onderhoud (schoon, heel en verzorgd), sociale veiligheid en het creëren van prettige plekken (CROW, 2021).

AP2 Snelfietsroutes

Continue en snelle fietsroutes (fietsstraten, doorfietsroutes, fietssnelwegen) verbinden plekken in de gemeente en de regio met elkaar. Deze snelfietsroutes zijn aantrekkelijker voor fietsforenzen, sportieve en recreatieve fietsers als ze gescheiden zijn van het gemotoriseerd verkeer. Als je ergens sneller kunt fietsen, is het voor meerdere mensen mogelijk om langere afstanden per fiets af te leggen (Cammelbeeck et al., 2014).

Ontwerpprincipes:

- Zorg voor maatwerk, zodat de snelfietsroute goed aansluit op jouw lokale context. Denk aan treinstations, woonkernen, of voorzieningen buiten de bebouwde kom zoals zwembad of een toeristisch overstappunt. Een snelle fietsroute is vaak ook meer dan een verkeersverbinding alleen. Het vormt vaak ook een stedelijke structuur, al dan niet met mogelijkheden voor andere vormen van beweging.

- Leg drukke fietsroutes niet dwars door de woonwijk, maar om de woonwijk heen. Zo is de route functioneel en beperk je de overlast van fietsen in de wijk.
- Geef voorrang aan fietsers op kruisingen en beperk het aantal kruisingen (Kuitert & Maas, 2016).
- Overweeg fietsstraten in te voeren en zorg voor de gewenste inrichting op basis van een maximale toelaatbare auto-intensiteit (Godefrooij & Hulshof, 2017).

AP3 Groene routes

Routes in een groene hoofdstructuur vormen een welkome aanvulling op het versteende netwerk van paden en routes. Een groene route draagt bij aan de beleving van mensen in hun dagelijkse leefomgeving. Als je deze groene routes door parken en bospercelen goed laat aansluiten op hoofdroutes voor wandelaars en fietsers, vergroot je de sportieve en recreatieve mogelijkheden voor gebruikers.

Ontwerpprincipes:

- Koppel hoofdroutes voor lopen en fietsen aan de groene structuur van dorp of stad (Kuitert & Maas, 2016). En maak deze onderdeel van het actieve mobiliteitsnetwerk.
- Maak natuurlijke en groene gebieden in en om de gemeente goed bereikbaar te voet, met de fiets en met het openbaar vervoer (Kuitert & Maas, 2016).
- Verbind groene zones in de bebouwde kom met natuurgebieden buiten de bebouwde omgeving, door middel van groene corridors, lopers, of linten (Hoyng e.a., 2020).

Wijk (W)

AW1 Fijnmazig basisnetwerk lopen en fietsen

Dankzij een fijnmazig netwerk van routes en paden komen meer inwoners actief in beweging. Naast de basis kwaliteitseisen die je stelt aan het loop- en fietsnetwerk (schoon, heel, veilig en aantrekkelijkheid), heeft ook de ruimtelijke opzet van een wijk invloed op het beweeggedrag van inwoners (College Van Rijksadviseurs, 2020).

Ontwerpprincipes:

- Ontwerp een fijnmazig voetgangers- en fietsnetwerk dat gebruikers meerdere routekeuzes geeft. Zorg zo voor kortere verbindingen, meervoudige oriëntatie (in alle richtingen) en alternatieve routes (straten, paden, short-cuts).
- Zorg voor variatie in routes: naast levendige en sociaal veilige routes, zijn rustige groene routes geschikt voor ommetjes, hardlopen, 'lopend vergaderen' en meer (Molster, 2020).
- Ontwerp en realiseer genoeg ruimte voor de voetganger en fietser in elke straat. Denk aan genoeg ruimte om elkaar te passeren en vrijhouden van obstakels (Molster, 2020; Molster e.a., 2021).
- Sluit loop- en fietsroutes aan op het openbaar vervoer (bushaltes, overstappunten, stations) zodat alle doelgroepen makkelijker en snel het OV kunnen gebruiken.
- Realiseer genoeg degelijke fietsparkeerplekken. Zo stimuleer je het fietsgebruik en vergroot je de leefbaarheid van de wijk (Kuitert & Maas, 2016).

AW2 Mobiliteitshub

Een mobiliteitshub is een knooppunt van bestaande mobiliteit (lopen, fietsen, tram, bus, trein) en nieuwe mobiliteit (elektrisch vervoer, deelauto's). Afhankelijk van de bestemming, beschikbare middelen en persoonlijke voorkeuren, kies je als reiziger zelf een vervoersoptie. De hub is ingericht om efficiënt en veilig over te stappen op andere vervoersmiddelen. Maar een mobiliteitshub is meer dan alleen een vertrek-, overstap-, of eindpunt. Ook de verblijfskwaliteit en beleving staan centraal. Het is een plek waar functies als wonen, werken en recreëren bij elkaar komen (CROW, 2019b; Witte e.a., 2021). Op de schaal van de wijk is de mobiliteitshub dus een ontmoetingscentrum, met verschillende functies én een overstapplaats in één.

Ontwerpprincipes:

- Zorg voor goede loop- en fietsroutes van en naar de mobiliteitshub, zodat alle doelgroepen makkelijker en snel het OV kunnen gebruiken (Molster, 2020).
- Realiseer genoeg degelijke fietsparkeerplekken (Kuitert & Maas, 2016).
- Stimuleer het gebruik van een mobiliteitshub door extra faciliteiten zoals oplaadpunten, een kiosk, een overslagpunt voor pakketjes, enzovoorts toe te voegen (Molster, 2020).
- Stel bij de mobiliteitshub naast de vervoersfunctie ook de verblijfskwaliteit, beleving en een gevoel van veiligheid centraal.
- Maak van een mobiliteitshub ook een ontmoetingsplek, waar je kunt sporten en spelen (Van Peijpe, 2020).

AW3 Bebouwingsdichtheid, functiemenging en variatie gebouwen

Woon- en werkgebieden met een hoge bebouwingsdichtheid en functiemenging nodigen uit tot korte verplaatsingen te voet en per fiets. Dit wordt versterkt door prettige, bereikbare, toegankelijk plekken met veel voorzieningen. Dit zorgt voor meer levendigheid en bedrijvigheid in de openbare ruimte en het gevoel van sociale veiligheid.

Ontwerpprincipes:

- Een hogere bebouwingsdichtheid zorgt ervoor dat veel bestemmingen voor veel inwoners op loop- of fietsafstand zijn (Molster, 2020).
- Voorkom monofunctionele gebieden door het mengen van wonen, werken en voorzieningen. Dit kan op buurtniveau, blokniveau en gebouwniveau (Molster, 2020).
- Creëer aantrekkelijke plinten aan de straatkant, door veel afwisseling (diversiteit aan functies), bedrijvigheid en minimaal elke 10 meter een voordeur. Dit draagt bij aan sociale veiligheid en zorgt voor meer activiteiten op straat (Hoyng & Sluimer, 2020).
- Zorg voor een gevarieerd straatbeeld. Dat maakt straten interessant voor meerdere doelgroepen, zoals lopers en fietsers. Variatie in architectuur, oriëntatie van woningen, de hoogte, de breedte en de rooilijnen van woningen zijn belangrijk. Net als het goed inrichten van de openbare ruimte zelf (straatverharding, straatmeubilair, verlichting, bomen en planten, enzovoort) (Hoyng & Sluimer, 2020).

AW4 Nabijheid van voorzieningen

Je stimuleert bewegen bij inwoners door te zorgen voor een goede voorzieningendichtheid (werk, winkels, cultuur, zorg, sport). Denk aan het concept 10- of 15-minuten stad waarbij voorzieningen dichtbij genoeg zijn zodat je die te voet of per fiets kunt bereiken. In deze CROW-publicatie vind je acceptabele loopafstanden (Blankers, 2021). Behoud van voorzieningen in kleine steden en dorpen is dus essentieel, om inwoners lichamelijk actief te houden.

Ontwerpprincipes:

- Voorzie routes naar voorzieningen toe van veilige kruispunten, frictieloze en brede voetpaden en voorkom steile hellingen (Cammelbeeck et al., 2014).
- Maak wandelen en fietsen nog aangenamer op plekken waar voorzieningen al dichtbij zijn. Door het verbeteren van de infrastructuur, zoals brede stoepen (voor afmetingen zie Molster, 2020 p.152) en vrijliggende fietspaden.
- Laat paden en wegen beter op elkaar aansluiten, waardoor efficiëntere en snellere routes ontstaan naar de voorzieningen. Zo verbeter je de connectiviteit.
- Gebruik gids- en geleidelijnen, bewegwijzering (met iconen) en voorkom obstakels zodat kwetsbare groepen zich makkelijker kunnen oriënteren. Als de architectuur weinig gedifferentieerd is, kun je met herkenbare objecten of verschillend materiaalgebruik routes creëren naar dagelijkse bestemmingen (Molster, 2020). Zie ook inclusieve beweegvriendelijke omgeving.

AW5 Kindlint

Een kindlint of een kindvriendelijke speel- en beweegroute is een verkeersveilige, autovrije route voor langzaam verkeer, die belangrijke bestemmingen voor kinderen met elkaar verbindt. Denk aan bestemmingen als speelplekken, sportclubs, scholen, winkels, of een gezondheidscentrum. Doel is dat kinderen zelfstandig veilig door de wijk kunnen bewegen. Maar ook dat deze routes kinderen verleiden vaker te voet, of met de fiets te gaan en vaker buiten te spelen of te sporten. Deze routes dragen ook bij aan de aantrekkelijkheid, veiligheid en bereikbaarheid in de wijk en stimuleren sociale interactie (Hoyng, 2018).

Ontwerpprincipes:

- Zorg dat een kindlint goede bewegwijzering heeft in de vorm van bijvoorbeeld tegels, bordjes en paaltjes.
- Maak kindveilige en verkeersremmende oversteekplaatsen (wegversmallingen, drempels, obstakels, zebra's, verkeerslichten met voldoende groentijd, visuele versmallingen).
- Koppel speelelementen en speelaanleidingen aan de route. Dit hoeven niet altijd gestructureerde omgevingen als speeltuinen te zijn.
- Gebruik opvallende en levendige kleur en kunst.

Straat (S)

AS1 Shared space

Shared space is een verkeersconcept waar de verkeersruimte ook bedoeld is als verblijfsruimte. Hier zijn richtinggevendende kenmerken als verkeersborden, verkeerslichten en stoepanden afwezig. Daarentegen staan er wel verkeersremmende obstakels als fietsklemmen, zitbanken en bloembakken. Iedere verkeersdeelnemer wordt ter plekke aangesproken op eigen verantwoordelijkheidsgevoel en inzicht. Dit is niet eenvoudig voor alle gebruikers - zoals mensen met een visuele beperking - (Bloeme & Hoyng, 2021b), zeker als lokale straten en pleintjes niet goed zijn ingericht.

Ontwerpprincipes:

- Maak duidelijk wanneer iemand in de openbare ruimte een 'shared space zone' betreedt (zoals bijvoorbeeld een woonerf).
- Geef prioriteit aan voetgangers en fietsers in een gedeelde verkeersruimte (Cammelbeeck et al., 2014).
- Geef extra aandacht aan de openbare ruimte rondom voorzieningen waar veel kinderen of ouderen komen.
- Houd rekening met groepen mensen die problemen ervaren met shared space, zoals blinden en slechtzienden, mensen met dementie en mensen met autisme (Bloeme & Hoyng, 2021b). Kijk voor ontwerptips voor een inclusieve beweegvriendelijke omgeving op de website [inclusieve beweegvriendelijke omgeving](#).

AS2 Parkeerplekken

Je actief kunnen verplaatsen in de openbare ruimte gaat gepaard met het goed inpassen van parkeerplekken. Het clusteren van auto's in de wijk zorgt voor meer ruimte voor de fietser en wandelaar. Het idee daarbij is dat lopen en fietsen aantrekkelijker worden ten opzichte van de auto, die dan wat verder weg geparkeerd staat. Het draagt bij aan de leefkwaliteit in wijken, waarmee je spelen, bewegen en ontmoeten stimuleert.

Ontwerpprincipes:

- Cluster parkeerplekken voor auto's, zodat er meer ruimte is voor lopen, fietsen, spelen en sporten. Dit kan zowel in de openlucht als bij gebouwen. Als auto's verder van de woning geparkeerd staan, zijn mensen geneigd om ze minder vaak te gebruiken (Molster, 2020).
- Denk aan opties voor dubbel ruimtegebruik. Waar bewoners 's avonds en 's nachts hun auto stallen, kunnen overdag op de lege parkeerplaatsen de kinderen spelen of kunnen werknemers en winkelend publiek parkeren (Molster, 2020). Andere voorbeelden van dubbel ruimtegebruik zijn: een afsluitbare kiss & ride zone bij een school of een parkeergarage die buiten winkeltijden gebruikt kan worden door sporters.

- Reduceer indien mogelijk het aantal parkeerplekken door bijvoorbeeld deelmobiliteit (huurauto, huurfiets, huurscooter). Hanteer de parkeerrichtlijnen van CROW als advies en niet als norm. En overweeg voor delen van de stad een lagere parkeernorm (Molster, 2020).
- Stel autovrije straten in. Dit heeft een positief effect op sport, spelen en bewegen en vergroot ook de sociale cohesie in de wijk (Hoyng, 2020b).

AS3 Schoolzone

Een schoolzone is het directe gebied rondom een school, waar stromen van kinderen samenkomen. Al dan niet gebracht of gehaald door ouders op de fiets, lopend, of met de auto. Met een autoluwe of autovrije zone rondom scholen maak je de omgeving veiliger en daarmee beweegvriendelijker (schoolzones veilig en fit) en creëer je meer speel- en beweegruimte voor kinderen.

Ontwerpprincipes:

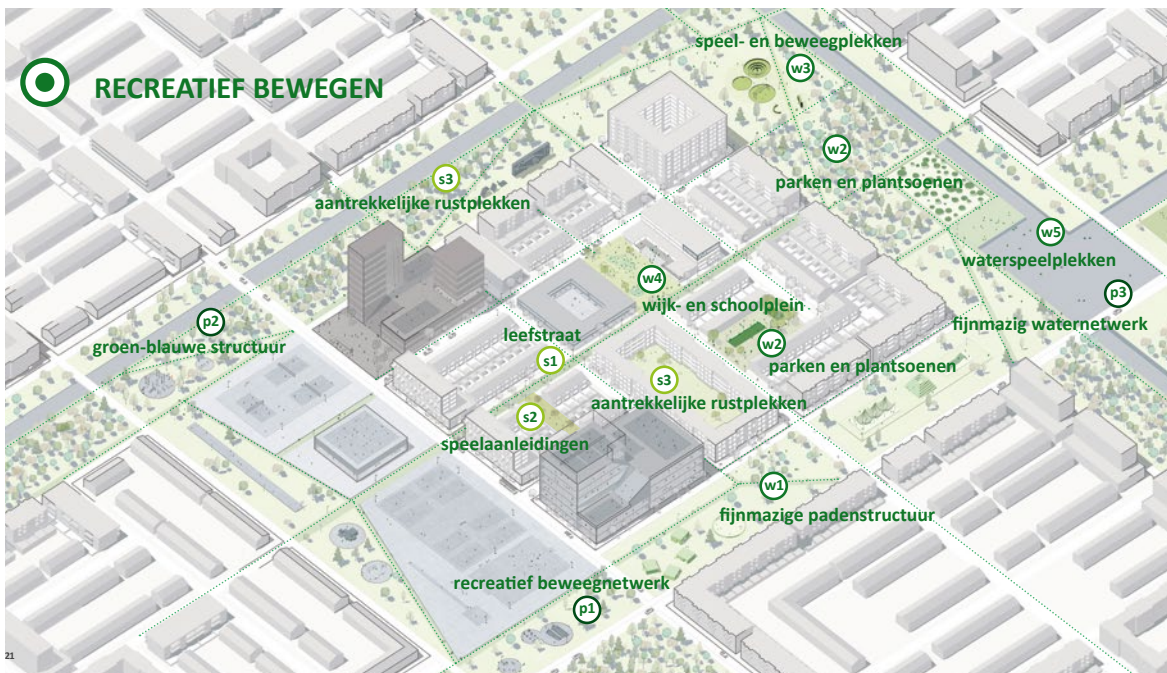
- Creëer bij elke school een schoolzone (stappenplan schoolzone).
- Zorg voor kindvriendelijke routes naar school in de wijk (veilige schoolomgeving en zie ook AW5 Kindlint).
- Zoek naar mogelijkheden om straten veilig te maken in de omgeving van een school. Bijvoorbeeld door oversteekplaatsen aan te brengen, of straten (tijdelijk) te kunnen afsluiten voor auto's (zie concepten schoolstraat en 'kiss en bike').

5.4 Recreatief bewegen: bouwstenen en ontwerpprincipes

Deze bouwstenen en ontwerpprincipes gaan over alle soorten van beweging in de dagelijkse leefomgeving, die je vanuit huis kunt doen in je vrije tijd. Denk aan activiteiten als een ommetje maken, tuinieren, de hond uitlaten, buitenspelen, enzovoorts.

Niveau	Bouwstenen recreatief bewegen	
Woonplaats	RP1	Recreatief netwerk
	RP2	Groen-blaauwe structuur
	RP3	Fijnmazig waternetwerk
Wijk	RW1	Fijnmazige padenstructuur
	RW2	Parken en plantsoenen
	RW3	Speel- en beweegplekken
	RW4	Wijk- en schoolplein
	RW5	Waterspeelplekken
Straat	RS1	Leefstraat
	RS2	Speelaanleidingen
	RS3	Aantrekkelijke rustplekken

Figuur 5: Bouwstenen recreatief bewegen

Woonplaats (P)

RP1 Recreatief beweegnetwerk

Een beweegnetwerk in een stad of dorp is een aaneengesloten netwerk van mogelijkheden om te kunnen spelen, bewegen en ontmoeten. De routes verbinden wijken met elkaar en met het buitengebied. Aan die routes kun je beweegplekken koppelen, zowel indoor als outdoor, openbaar toegankelijk of privaat.

Ontwerpprincipes:

- Verbind door een beweegnetwerk niet alleen delen van de stad met elkaar maar ook het bebouwde gebied met het buitengebied: de kernrandzones (Hoyng e.a., 2020). Zo faciliteer je recreatief bewegen, actieve verplaatsing én sportief bewegen.
- Creëer groene beweeglinten of groene lopers. Niet alleen voor recreatief bewegen en ontmoeten, maar ook voor minder hittestress in de bebouwde omgeving.
- Houd recreatieve wandelpaden gescheiden van mountainbike- en ruiterroutes. Neem bij het aanleggen van deze paden de wensen van hardlopers mee in het ontwerp (zie Deelen e.a., 2019; Hoyng, 2019c).

RP2 Groen-blauwe structuur

Een groen-blauwe hoofdstructuur draagt bij aan beleving van de dagelijkse leefomgeving, biedt verkoeling op warme dagen en vermindert de kans op hittestress. In een groen-blauw netwerk gaan inwoners recreatief bewegen zoals wandelen in parken, de hond uitlaten langs het water, of elkaar ontmoeten aan de waterkant.

Ontwerpprincipes:

- Ontwerp de leefomgeving zo, dat openbaar groen binnen 300 meter van elke woning bereikbaar is (3-30-300 vuistregel; atlasleefomgeving).
- Maak natuurlijke en groene gebieden in en om de gemeente goed bereikbaar te voet, met de fiets, of met het openbaar vervoer (Kuitert & Maas, 2016).
- Koppel hoofdroutes voor lopen en fietsen aan de groene structuur. Je vergroot de recreatieve en sportieve mogelijkheden voor gebruikers waardoor groengebieden als parken en bospercelen beter worden gebruikt (Casas-Valle & Kompier, 2013; Kuitert & Maas, 2016; Urhahn, 2017).
- Verbind groene zones in de bebouwde omgeving met natuurgebieden en het buitengebied, via groene corridors, lopers en linten (zie ook AP3).
- Maak de groen-blauwe structuur aantrekkelijk en veilig.

RP3 Fijnmazig waternetwerk

Water in de stad heeft een positief effect op de biodiversiteit, het tegengaan van hittestress en voert het regenwater beter af in een stenige omgeving. Mensen vinden het aangenaam om langs waterkant te lopen of te verblijven. Een fijnmazig waternetwerk door de stad faciliteert ook de behoeftes van de water-recreanten en sporters (zie ook SP3 en SP4).

Ontwerpprincipes:

- Zorg dat het water in de stad goed op elkaar aansluit.
- Zorg voor goede voorzieningen voor recreanten en sporters, zoals op- en afstapplaatsen. Zo kun je op sommige plekken met een boot of kano varen, met een plank suppen, of schaatsen in de winter ([Decisio, 2012](#); [Urhahn, 2017](#)).

Wijk (W)

RW1 Fijnmazige padenstructuur

Op wijkniveau maakt een fijnmazig netwerk van wandelpaden en fietspaden, wandelen en fietsen aantrekkelijk en makkelijk. Deze paden verbinden verschillende buurten en wijken met elkaar, zorgen voor connectiviteit en bieden ruimte voor de hond uitlaten, een ommetje maken, boodschappen doen, of op bezoek gaan.

Ontwerpprincipes:

- Zorg voor aantrekkelijke en veilige wandelpaden die geschikt zijn voor dagelijkse wandelingen, het uitlaten van de hond, of een lunchwandeling ([Bloeme & Hoyng, 2021a](#)).
- Zorg dat de paden die 's avonds en 's nachts regelmatig worden gebruikt in het zicht van woningen liggen ([Kuitert & Maas, 2020](#)).
- Overweeg olifantenpaadjes (half) te verharderen met bijvoorbeeld grind, leemgrind, split, kleischelpen, stol, steenslag, of boomschors. De aanwezigheid van olifantenpaadjes laat zien dat inwoners behoefte hebben aan een route op die plek.
- Zorg voor veilige oversteekplaatsen en snelheidsverlagende maatregelen voor gemotoriseerd verkeer ([Cammelbeeck et al., 2014](#); [Molster, 2020](#)).
- Zorg voor autoluwe straten en comfortabele pleinen, waarbij je de snelheid en veiligheid van alle verkeersdeelnemers op elkaar afstemt ([Kuitert & Maas, 2016](#)).

RW2 Parken en plantsoenen

Grasveldjes en andere groene plekken in de wijk geven ruimte aan spelen, bewegen, sporten, ontmoeten en ontspannen. Groene ruimte houdt water vast, zorgt voor schaduw en koele plekken en vergroot de biodiversiteit in de stad.

Ontwerpprincipes:

- Ontwerp de leefomgeving zo dat openbaar groen binnen een afstand van 300 meter van iedere woning bereikbaar is ([3-30-300 vuistregel, atlas leefomgeving](#)).
- Zorg voor een wijkpark op maximaal 10 minuten wandelafstand (500-800 m) van woningen ([Kuitert & Maas, 2016](#)).
- Voorzie in een stadspark (ca 20-200 ha) op maximaal 10 minuten fietsafstand (2,5 km) van woningen ([Kuitert & Maas, 2016](#)).
- Maak parken bereikbaar, kind- en gezinsvriendelijk, veilig, functioneel, comfortabel en sociaal ([Kuitert & Maas, 2016](#)).

- Plaats bankjes om de 100-125 meter in parken en plantsoenen, zowel in de zon als in de schaduw (Kuitert & Maas, 2016). Met zitmeubilair langs routes en in parken zorg je voor meer sociale controle en sociale veiligheid (o.a. Prins e.a., 2020).
- Voorzie parken van een duidelijke structuur, waardoor wandelaars en fietsers zich goed kunnen oriënteren, en zorg voor goede verlichting.
- Vergroen pleinen en ontmoetingsplekken (met zitmogelijkheden) zodat dit aantrekkelijke kleine groene oases in de wijk worden die geschikt zijn voor ontspannen, ontmoeten, verkoeling en voor sport, spelen en bewegen.

RW3 Speel- en beweegplekken

Een beweegvriendelijke wijk heeft meerdere kleinschalige speelplekken, zoals grasveldjes, een verkeerstuin, speelplekken met diverse toestellen, klim-, klauter- en speelbossen. De plekken moeten goed bereikbaar, openbaar, schoon, heel en veilig zijn.

Ontwerpprincipes:

- Zorg dat je voor meerdere leeftijdscategorieën een beweegplek hebt in de wijk (Hoyng, 2021 p. 8-9). Dus niet alleen speelplekken voor kinderen van 0-5 jaar, maar ook buitenfitness, of een beweegtuintuin voor ouderen (Kuitert & Maas, 2016; Prins e.a., 2021).
- Zorg voor maatwerk en variatie in speelplekken en routes (Cities for play).
- Creëer zitplekken (voor ouders/verzorgers) in het zicht van spelende kinderen, zowel in de zon als in de schaduw (Kuitert & Maas, 2016).
- Gebruik natuurlijke elementen die uitdagend zijn om mee of op te spelen, zoals klimbomen, boomstammen, waterpunten en natuurlijke plekken met hoogteverschillen (Kuitert & Maas, 2016).
- Zorg voor goede verlichting bij speelplekken en langs veel gebruikte routes naar speelplekken (Prins e.a., 2020).

RW4 Wijk- en schoolplein

Schoolpleinen zijn belangrijke ruimtes voor kinderen om op en na school actief te zijn. Door schoolpleinen ook buiten schooltijd toegankelijk te houden voor sport en spel, wordt het gebruik ervan gestimuleerd en krijgen ze een sterkere functie als wijkplein.

Ontwerpprincipes:

- Zorg dat schoolpleinen ook buiten openingstijden van de school gebruikt kunnen worden. Haal hekken weg of houd een toegangspoort open. Eventueel in combinatie met sociale controle uit de buurt.
- Creëer voldoende schaduwplekken op of bij schoolpleinen om jeugd te beschermen tegen de zon.
- Betrek kinderen, ouders en de buurt bij herinrichtingsprojecten van schoolomgevingen (tipsheet veilige en beweegvriendelijke schoolpleinen).
- Zorg dat schoolpleinen veilig te voet of per fiets zijn te bereiken (kindvriendelijke speel- en beweegroutes). En maak straten eromheen autoluw of autovrij (leidraad inrichting veilige schoolomgeving).

- Maak wijkpleinen goed bereikbaar te voet, met een rolstoel en met de fiets. Zorg voor genoeg parkeerplaatsen voor fietsen en scootmobielen (Kuitert & Maas, 2016).
- Leg een OV-halte aan in de buurt van een wijkplein (Kuitert & Maas, 2016).
- Creëer zitplekken aan de randen van het het plein, zowel in de zon als in de schaduw (Kuitert & Maas, 2016).

RW5 Waterspeelplekken

Spelen met water is aantrekkelijk. Maar ook vertoeven in de buurt van water is fijn en biedt verkoeling. Mogelijkheden in en rondom de wijk om in en met water te kunnen spelen, stimuleert wijkbewoners om te bewegen.

Ontwerpprincipes:

- Creëer plekken in de wijk waar kinderen kunnen spelen met water, zoals waterpleinen en waterlopen (Urhahn, 2017).
- Zorg voor water op pleintjes, bijvoorbeeld fontein, die je kunt gebruiken voor spelen en bewegen (Kuitert & Maas, 2016).
- Zorg voor speelgelegenheden, recreatie- en sportvoorzieningen langs het water. Denk aan een trimparcours, fitnessapparatuur of speeltuin. Of aan een avontuurlijk parcours, zoals touwbruggen, springstenen, houten loopbruggen en klimmogelijkheden (Kuitert & Maas, 2016).

Straat (S)

RS1 Leefstraat

Bij een leefstraat staat de verblijfs- en gebruikskwaliteit van de straat centraal. Ofwel: de straat is een sociale ruimte voor verschillende activiteiten, zoals ontmoeting, ontspanning en spelen. De verkeersruimte - met name voor de auto - is beperkt in een leefstraat. De leefstraat kan tijdelijk of permanent zijn. Diverse concepten zijn al in de praktijk gebracht, zoals: open streets, speelstraat, leefstraat, schoolstraat, vakantiestraat, zoen- en zoefzone, woonerf, park-making ([zie hier voor beschrijvingen](#)). Deze initiatieven komen vaak tot stand door een goede samenwerking met bewoners, wijkorganisaties, stadsdiensten en andere betrokkenen.

Grote speelplek

Aantrekkelijke rustplek

Leefstraat

Ontwerpprincipes:

- Zorg voor goede communicatie in en om de leefstraat, zoals een herkenbare afzetting (gemeente Utrecht).
- Houd de buurt goed bereikbaar met de fiets en met de auto voor bestemmingsverkeer en nood- en hulpdiensten (gemeente Utrecht).

RS2 Speelaanleidingen

Speelaanleidingen kunnen zijn: straatmeubilair, bomen, losliggende elementen, kunstobjecten, stoepranden, verhogingen, een trap, fontein, hek, railing, enzovoorts. Deze aanleidingen zijn aantrekkelijk en uitdagend. Ook met een beperkt budget of beperkte ruimte, kun je speelmogelijkheden creëren die jouw inwoners aanzetten tot bewegen.

Ontwerpprincipes:

- Zorg voor een verscheidenheid aan speelaanleidingen in de openbare ruimte. Denk aan locaties in de wijk, maar ook bij historische hotspots, groene oases, pleintjes, uitkijkpunten en openbare binnenlocaties als bibliotheken en het stadhuis (zie artikel stad + groen).
- Benut straatmeubilair (bijvoorbeeld een fitnessbank), of andere inrichtingselementen die (met kleine aanpassing) gebruikt kunnen worden voor sport en spel. Breng bijvoorbeeld een slider bar aan op een betonnen rand voor skateboarders.
- Geef voorkeur aan één brede stoep aan één kant van de straat, ten opzichte van twee gelijke smallere stoepen aan beide zijden van de straat. Een breed trottoir is namelijk ook een informele speelplek (zie ook SS2).

RS3 Aantrekkelijke rustplekken

Een beweegvriendelijke omgeving heeft voldoende rustplekken. Rustplekken die toegankelijk zijn voor alle inwoners, maar vooral gericht op kwetsbare mensen.

Ontwerpprincipes:

- Plaats bankjes op pleinen en als onderdeel van wandelroutes om de 200 meter (Cammelbeeck, e.a., 2014; Molster, 2020).
- Voorkom geluids- en stankoverlast van verkeer bij aantrekkelijke plekken voor ontmoeten in de wijk (Kuitert & Maas, 2016).
- Zorg voor schaduw op een rustplek. Richtlijn is dat 30% van de straat door bomen met schaduw bedekt is (3-30-300 vuistregel).

5.5 Sportief bewegen: bouwstenen en ontwerpprincipes

Deze bouwstenen en ontwerpprincipes gaan over sportief bewegen. Dit zijn zowel plekken als ruimtes die specifiek zijn gericht op bepaalde sportieve activiteiten. Maar ook plekken en ruimtes die daar niet specifiek op zijn gericht, maar wel voor sport kunnen worden gebruikt.

Niveau	Bouwstenen sportief bewegen	
Woonplaats	SP1	Grote sportaccommodaties
	SP2	Grote sport- en speelplekken
	SP3	Watersportplekken
	SP4	Zwemwater
Wijk	SW1	Sport in park
	SW2	Multi sport- en speelplekken
	SW3	Open sportpark
	SW4	Binnensportaccommodaties
	SW5	Herbestemde ruimte
	SW6	Sporttoestellen
Straat	SS1	Sport op straat
	SS2	Informele beweegruijnte

Figuur 6: Bouwstenen sportief bewegen

Woonplaats (P)

SP1 Grote sportaccommodaties

Grote sportaccommodaties horen bij de basisvoorzieningen van een gemeente, zeker in steden. Het inrichten van deze locaties gaat altijd in nauwe samenwerking met de (toekomstige) gebruikers en experts.

Ontwerpprincipes:

- Zorg voor een gevarieerd voorzieningenaanbod voor sport en bewegen, dat aansluit op behoeften en demografie van jouw inwoners.
- Verspreid sportaccommodaties over de hele stad en plaats ze niet alleen aan de rand van de stad.
- Combineer meerdere sporten op een groot sportpark (multifunctionaliteit), want door een grotere massa aan gebruikers is er meer sociale controle en dat kan synergie en efficiëntie opleveren.
- Situeer grote sportaccommodaties op een zichtbare plek, want het zien sporten doet sporten (Bakker, de Jong & Goorbergh, 2019).
- Zorg dat sportaccommodaties zijn voorzien van een transparante afscheiding zodat de sociale veiligheid blijft gewaarborgd.
- Sluit grote sportaccommodaties aan op een veilig loop-, fiets- en OV-netwerk met voldoende verlichting, openheid en zichtbaarheid (Urhahn, 2017).
- Inventariseer de mogelijkheden die grote sportparken bieden voor lokale waterberging (Hoyng & Verhaaf, 2020).

SP2 Grote sport- en speelplekken

Een beweegvriendelijke woonplaats is voorzien van meerdere grote, uitdagende sport- en speelplekken (Kompier & Casas Valle, 2012). Denk aan grote speeltuinen, maar ook aan outdoor fitness, beweegtuinten, skatebanen, pumptracks, enzovoorts. In dit artikel over buitenspelen (Hoyng, 2020a) staan richtlijnen voor verspreiding en grootte van speelplekken.

Ontwerpprincipes:

- Zorg dat de grote sport- en speellocaties in jouw gemeente kinderen stimuleren in het ontwikkelen van hun fantasie en ontdekken (klimmen, klauteren, bouwen). Zorg dat ze er kennismaken met verschillende soorten spel en sport (Kuitert & Maas, 2016).
- Maak aangename zitplekken (met schaduw) voor ouders, zodat ze van een afstand overzicht hebben (Kuitert & Maas, 2016).
- Combineer grote speelplekken (zoals Cruyff Courts) met buitenfitness voor volwassenen of een beweegtuin voor ouderen (Kuitert & Maas, 2016; Prins e.a., 2021).
- Maak grote sport- en speellocaties toegankelijk en veilig bereikbaar door bijvoorbeeld een speel- en beweegroute (Hoyng, 2018).
- Vergroot het gebruik van een sport- en speellocatie door deze op verschillende momenten van de dag te laten gebruiken door verschillende doelgroepen (Kompier & Casas Valle, 2012).

- Stimuleer onderwijsinstellingen, zorginstellingen, fysiotherapiepraktijken en buurtsportcoaches om deze locaties te gebruiken.

SP3 Watersportplekken

Water in de openbare ruimte biedt kansen voor watersporten, zoals open water zwemmen, zeilen, kanoën, roeien, suppen, sportvissen, wind- en kitesurfen. De uitdaging is om de meren, kanalen, of grachten in jouw gemeente toegankelijk te maken voor watersport.

Ontwerpprincipes:

- Zorg met ontsluitingswegen dat watersportlocaties toegankelijk en veilig bereikbaar zijn te voet of met de fiets (Kuitert & Maas, 2016).
- Richt deze locaties multifunctioneel in, met ruimte voor verschillende soorten sporten en watergerelateerde activiteiten (met opslagruimte). Zo kun je de locatie in alle seizoenen gebruiken (Kuitert & Maas, 2016; Urhahn 2017).
- Creëer aanlegsteigers, aanmeerplekken en boothellingen in de buurt van ligweides (Kuitert & Maas, 2016; Urhahn 2017).
- Denk eraan dat sportvissers specifieke eisen aan waterkwaliteit stellen en rustige locaties prefereren.

SP4 Zwemwater

Nederland is een waterland. Iedereen zou uit veiligheid moeten leren zwemmen en dit recreatief of sportief moeten kunnen blijven doen. Water is vaak een onderdeel van een leefomgeving en je komt water op verschillende niveaus tegen in dit e-book. Maar niet al het water is geschikt, veilig of aantrekkelijk om in te zwemmen.

Ontwerpprincipes:

- Creëer op grote wateroppervlakten een openlucht zwemaccommodatie voor recreanten, met veilig zwemwater.
- Zorg voor genoeg veilige en toegankelijke plekken (zwemstrandjes, stadsstrand, of ligweides) aan het water. Plekken waar jong en oud veilig kunnen zwemmen, sporten en recreëren (Kuitert & Maas, 2016; Urhahn, 2017).
- Neem maatregelen om de veiligheid in en om het water te waarborgen (trapjes, leuningen, steigers, informatieborden, of signalering waterkwaliteit).
- Houd voor de inrichting van zwemwaterplekken rekening met de verschillende seizoenen. Water is in de zomer geschikt om in te spelen en te zwemmen maar in de winter ook om op te schaatsen, ijszeilen en ijshockeyen.

Wijk (W)

SW1 Sport in het park

Een stads- of wijkpark is een groot groen gebied dat ruimte biedt voor ontmoeten, recreatief en sportief bewegen. Basiselementen van een park zijn: een vorm van afbakening met meerdere entrees, wandel- en fietsroutes, ligweiden, afwisselend groen en eventueel water en horeca (Kuitert & Maas, 2016).

Ontwerpprincipes:

- Zorg dat je stadsparken ruim opzet, zodat er genoeg ruimte is voor sport en ontspanning. Zonder dat verschillende soorten gebruik elkaar hinderen. Denk na over zonerings, bijvoorbeeld voor hardlooperoutes, en plekken voor sport- en beweegvormen zoals yoga of bootcamp.
- Voorzie het park van een duidelijke verharde hoofdroute, die breed genoeg is en die bezoekers oriëntatie biedt (Kuitert & Maas, 2016). Zo'n verharde route maakt het park ook toegankelijk voor rolstoelers, kinderwagens, skaters en fietsers.
- Zorg voor goede bewegwijzering in het park en voor een plattegrond bij de entrees (Kuitert & Maas, 2016).
- Houd bij het ontwerp van parken ook rekening met mindervaliden (Kuitert & Maas, 2016). Zorg bijvoorbeeld voor invalidenparkeerplaatsen, paden die geschikt zijn voor rolstoelen en rollators en voldoende rustplekken.
- Inventariseer de behoefte van gebruikers op het gebied van sport-, beweeg- en speelvoorzieningen en de bijbehorende faciliteiten zoals watertappunten, zitgelegenheden in de schaduw, verlichting, fietsrekken en picknicktafels (Kuitert & Maas, 2016; Urhahn 2017).

SW2 Multi sport- en speelplekken

Een beweegvriendelijke wijk heeft meerdere multifunctionele sport- en speelplekken. Een speelplek is in eerste instantie een locatie waar kinderen kunnen spelen, maar deze kun je ook een brede wijkfunctie geven. Bijvoorbeeld door sport en spel te combineren met andere programma's, zoals onderwijs (buitenschool, gymles), cultuur (muziek, dans), of een buurtcentrum.

Grote sportaccommodaties

Open sportpark

Zwemwater

Ontwerpprincipes:

- Ontwerp speelplekken zo multifunctioneel mogelijk, zodat je er kunt sporten, spelen, bewegen en ontspannen. Een speelveld kan in de ochtend gebruikt worden door ouderen om in groepsverband te bewegen, overdag door de jeugd om er te spelen en in de avond door jongeren om er te voetballen (Kuitert & Maas, 2016). Een basketbalplein kan ook dienst doen voor tijdelijke wateropvang bij overvloedige regenval.
- Zorg dat de plek veilig is door goede verlichting, een veilige route ernaartoe en voldoende sociale controle.
- Denk aan deels overdekken van sportplekken om gebruikers te beschermen tegen zon en regen. Dit kan ook door een bladerdek van bomen (30% bladerdek in elke buurt).
- Maak speelplekken inclusief en dus geschikt voor meerdere doelgroepen.
- Stimuleer onderwijsinstellingen, zorginstellingen, fysiotherapiepraktijken en buurtsportcoaches om de locatie te gebruiken.

SW3 Open sportpark

Sportparken zijn meestal afgesloten met een omheining. Maar een sportpark kan meer zijn dan alleen een plek voor leden van een sportvereniging. Vooral in een stedelijke omgeving zijn sportparken interessante ruimtes om functies te combineren. Dat vergroot de levendigheid, veiligheid en maatschappelijke meerwaarde voor de wijk. Door functies te combineren, verbind je groepen mensen ook met elkaar. Een open sportpark is open en toegankelijk voor iedereen en er zijn sportvelden die iedereen kan gebruiken. Natuurlijk kunnen er regels zijn voor gebruik, is er toezicht en zijn hekken op sommige plekken nodig om vandalisme te voorkomen.

Ontwerpprincipes:

- Zorg voor herkenbare en publiek toegankelijke wandel- en fietsroutes naar en door het open sportpark.
- Creëer naast sportvelden ook plekken voor outdoor fitness, buitenspelen of ontmoeting. En eventueel een plek voor onderwijs of kinderopvang.
- Maak het sportpark ook geschikt voor recreatieve beweeg- en sportactiviteiten.
- Zorg voor combinaties met andere functies (duurzaam gebruik van sportaccommodaties).

SW4 Binnensportaccommodaties

Gymzalen en sporthallen zijn overduidelijk bouwstenen voor sport, spelen en lichamelijke opvoeding. Maar bedenk ook dat de ruimte aan de buitenkant en rondom binnensportaccommodaties interessant is voor verschillende doelgroepen om te sporten en bewegen. Maak bijvoorbeeld een boulderroute of basketbalring op de buitenmuur. Of ontwerp het parkeerterrein zo, dat je er kunt bewegen in groepsverband als er geen auto's staan. In gebieden met een hoge bebouwingsdichtheid kunnen daken aantrekkelijk zijn als sportplek (Urhahn, 2017).

Ontwerpprincipes:

- Focus je bij het ontwerp van binnensportaccommodaties niet alleen op de standaardinrichting, maar speel in op behoefte van potentiële gebruikers (onderwijs, verenigingen, omwonenden) (zie het nieuwe gymmen).
- Innoveer in bestaande binnensportaccommodaties met gamification (beweeggames).

SW5 Herbestemde ruimte

Braakliggende terreinen of leegstaande gebouwen kun je soms goed (tijdelijk) benutten als sport- en beweegruimte, of als ontmoetingsplek in de wijk.

Ontwerpprincipes:

- Verken of je leegstaande gebouwen (tijdelijk) kunt gebruiken of geschikt kunt maken als (extra) sportruimte. Zeker in de winter kun je sportzalen en -hallen zo ontlasten in de piekuren, of buitensporten binnen mogelijk maken. Voorbeelden zijn: Polaroid Performance Factory in Enschede, Honigfabriek in Nijmegen en Pier 51 in Breda.
- Omarm burgerinitiatieven voor braakliggende terreinen. De mooiste plekken kunnen ontstaan, zoals het Spoorpark in Tilburg. Dit terrein in het centrum van de stad is met succes herontwikkeld van een oud rangeerterrein tot een terrein waar vele Tilburgers gebruik van maken om te ontspannen en te bewegen. Een ander voorbeeld is Bikepark 043 in Maastricht, waar fietsvaardigheidslessen en mountainbike trainingen worden verzorgd voor jong en oud uit de buurt, basisscholen, asielzoekers en statushouders, migranten, expats en buitenlandse studenten.

SW6 Sporttoestellen

Met fitness- of sporttoestellen in de openbare ruimte maak je sport en bewegen toegankelijk voor meer mensen. En je zorgt ervoor dat meer mensen meer tijd buiten besteden om te recreëren (Mackenbach e.a., 2018). Bepaal altijd eerst de lokale behoefte van de potentiële gebruikers.

Ontwerpprincipes:

- Plaats fitness- en sporttoestellen in de openbare ruimte daar waar ze makkelijk bereikbaar zijn via bestaande loop- en fietsroutes. De locatie is de belangrijkste voorwaarde om er wel of géén gebruik van te maken. Dus vermijd plekken waar potentiële gebruikers niet graag komen (Mackenbach e.a., 2018).
- Plaats toestellen langs groen-blauwe structuren (bijvoorbeeld een park), of langs een hardlooproute. Plaats ze niet te dicht langs een weg, in verband met uitlaatgassen (Vogel, 2018).
- Plaats toestellen voor de veiligheid goed in het zicht van elkaar. De locatie voor toestellen dient zowel 'niet te beschut' als 'niet te zichtbaar' te zijn. Met name voor vrouwen die niet teveel bekijks willen terwijl ze in de openbare ruimte sporten (Vogel, 2018).
- Overweeg bijzondere plekken in te richten, zoals informele sprintbanen in de openbare ruimte, een beweegboulevard, of een lineair park met sport- en speeltoestellen (zie bijvoorbeeld Vijfwal in Houten).
- Kies voor toestellen met meerdere functies en gebruiksmogelijkheden.

Straat (S)

SS1 Sport op straat

Zo'n veertig procent van de sporters, sport op straat. Dat kan hardlopen, fietsen, wheelen, handbiking, skeeleren, rolschaatsen, of freerunnen zijn. Maar dat kunnen ook plekken in de straat zijn waar getraind wordt, zoals buitenfitness, yoga, calisthenics, skateboarden en andere urban sports (Hoyng, 2019b).

Ontwerpprincipes:

- Houd bij de herinrichting van de openbare ruimte, of bij nieuwe straten rekening met de mogelijkheid van sporten op straat.
- Voeg straatmeubilair toe dat kan dienen als sportaanleiding (zoals afstanden in verf op het wegdek aanbrengen, zitbankjes met fitnessmogelijkheden en rails voor skaters).
- Houd rekening met lopen, snelwandelen en hardlopen bij elk straatontwerp (Hoyng, 2019c).

SS2 Informele beweegruimte

Informele speel- en beweegruimte zijn bijvoorbeeld groene zones (groenstroken, snippergroen, Wadi's, zichtgroen en kijkgroen), en andere plekken die niet primair gericht zijn op spelen en bewegen. Beweegaanleidingen zitten vooral in kleine objecten en aantrekkelijke plekken in de openbare ruimte, zoals stoepranden, straatmeubilair, bespeelbare (kunst)objecten, hoogteverschillen, zand en losliggende elementen (zoals boomstammen of bouwlocaties). Tip: gebruik de speelruimtescan om de informele beweegruimte in jouw gemeente te beoordelen.

Ontwerpprincipes:

- Plaats niet overal formele speelvoorzieningen. In een groenstrook, een hofje, een doodlopende straat, of braakliggend terrein zijn er allerlei mogelijkheden om kinderen uit te dagen. Zorg wel dat plekken toegankelijk zijn en plaats niet overal verbodsborden, of haal ze weg (zie het voorbeeld van initiatiefnemer Denis Law om alle "No Ball Games"-borden te verwijderen in Aberdeen).
- Kies waar mogelijk voor straatmeubilair of inrichtingselementen die aanleiding geven tot sport en spelen. Zoals een bushokje met schommel, een bankje met fitnessmogelijkheden, een afvalbak met basketring, hoogteverschillen in objecten en de grond, enzovoorts.
- Plan niet alle openbare ruimtes met voorzieningen. Sommige ongeorganiseerde sporten gebruiken juist graag informele ruimte, zoals urban sport (freerunning, streetdance, skaten), maar ook bootcamp, crossfit en yoga. Sta dit toe als het geen conflict veroorzaakt met andere gebruikers van de openbare ruimte (Urhahn, 2017).

6. Het belang van software en orgware

6.1 Software

Zoals in paragraaf 2.2 beschreven, bestaat een beweegvriendelijke omgeving uit zowel hardware, software als orgware (zie figuur 1). Om jouw inwoners meer te laten bewegen, is meer nodig dan het verbeteren van de fysieke leefomgeving (hardware). Uit onderzoek van Prins e.a. (2020) blijkt dat meer bewegen het resultaat is van een goede infrastructuur plus georganiseerd sport- en beweegaanbod (software).

Figuur 7: Software

Activiteiten & interventies

Sport- en beweegactiviteiten heb je in allerlei vormen. Denk aan spelmiddagen, instuiven, toernooien, fietstochten, wandel- of zwemvierdaagse, sportieve opvang, enzovoorts. Dit kan georganiseerd aanbod zijn van sportverenigingen, buurtverenigingen, of buurtsportcoaches. Maar ook van bootcampclubs of yogaclubs.

Ook bestaan er in de meeste gemeenten specifieke interventies voor gerichte beweegstimulering bij bepaalde groepen (zie [Database sport & bewegen](#) of [Toolkit verkeerseducatie](#)). Deze worden ingezet door bijvoorbeeld een school, GGD, gemeente, of buurtsportcoach.

Georganiseerd aanbod vergroot de kans dat sport- en beweeglocaties gebruikt worden. Ook helpt het doelgroepen die minder actief zijn de sportfaciliteit te ontdekken, te motiveren om aan de activiteit mee te doen én er later weer gebruik van te maken ([Reitsma & Prins, 2020](#)).

Begeleiding en coaching

Trainers en coaches bij sportverenigingen zijn belangrijk om leden te behouden voor een sportvereniging. Maar niet iedereen wil sporten bij een vereniging of een sportschool. Sommige van jouw inwoners sporten liever buiten, in de openbare ruimte. Jongerenwerkers, JOGG-regisseurs of buurtsportcoaches zijn een verbindende schakel om in contact te komen met de (potentiële) gebruikers van de buitenruimte. Zij kunnen hen activeren, maar ook wensen en behoeften van buurtbewoners aan aanbod uitvragen. Ook kun je deze professionals inschakelen om de sportlocaties in de gemeente onder de aandacht van inwoners te brengen, door er samen met hen gebruik van te maken (Reitsma & Prins, 2020).

Communicatie en voorlichting

Het is belangrijk dat inwoners goede informatie krijgen over routes, gebruik van een park, sportplek, of evenementen. Zet het op de website, ontwikkel een app en plaats informatieborden bij sportlocaties over bijvoorbeeld gebruiksregels, geplande activiteiten, voorbeeldoefeningen, of routes. Gebruik ook campagnes om sport, spelen en bewegen te stimuleren ("op voeten en fiets naar school", 10.000 stappen per dag) en om aandacht op veiligheid te vestigen ("wij gaan weer naar school").

6.2 Orgware

Naast infrastructuur (hardware) en activering (software) is ook aandacht voor orgware belangrijk. Een mooi fietspad door een bos gecombineerd met voorbeeldroutes of een fietscampagne, heeft niet het gewenste effect als gebruikers het een onveilig fietspad vinden.

Orgware is de overkoepelende naam voor alle (samenwerkings)processen die bijdragen aan het realiseren, financieren, onderhouden, veilig maken/houden, handhaven, monitoren en verankeren in beleid. Hier lees je welke aspecten van orgware je altijd zou moeten toepassen bij het ontwerpen van de beweegvriendelijke omgeving.

Figuur 8: Orgware

Monitoring & evaluatie

Omdat er geen blauwdruk bestaat voor een beweegvriendelijke omgeving, is het dus altijd afhankelijk van de lokale context hoe beweegvriendelijk een buurt wordt ervaren. Omdat een context kan veranderen (denk aan andere bevolkingssamenstelling, of toenemende verkeersstromen), is het goed om regelmatig te polsen hoe bijvoorbeeld het accommodatiegebruik is (bezettingsgraad), wat de wensen en behoeften van inwoners zijn, enzovoorts.

Evalueer ook de samenwerking die nodig is vanuit de diverse sectoren, zoals de sport- en recreatiesector, het sociale domein en stedenbouw. Voor het meten van het gebruik van openbare ruimte zijn er al diverse middelen (Dallinga e.a., 2016; Hoyng, 2019a).

Ook is het zeer relevant dat we inzicht krijgen in wat werkt in een beweegvriendelijke omgeving. Welke - infrastructures, toestellen, aanpakken, enzovoorts - werken voor wie, wanneer en waarom? Door monitoring en evaluatie ontdek je onder welke voorwaarden iets werkt en wanneer het niet of slecht werkt.

Onderhoud, beheer, toezicht & handhaving

Door vanaf het begin af aan rekening te houden met het onderhoud en de verantwoordelijke partij erbij te betrekken is de kans minder groot dat er achterstallig onderhoud plaatsvindt. Achterstallig onderhoud (overwoekerd groen, losliggende tegels, kapot asfalt of verlichting) in de openbare ruimte oogt onveilig en onaantrekkelijk. Het weerhoudt mensen ervan om ergens lekker te gaan sporten of bewegen. En als ze er wel gebruik van maken, kan het leiden tot valpartijen. Voor onderhoud van de openbare ruimte is er een kwaliteitscatalogus van CROW (2018).

Een donkere openbare ruimte geeft gebruikers een onveilig gevoel en gebrek aan sociale controle. Door belangrijke loop- en fietsroutes te verlichten gebruiken jouw inwoners de openbare ruimte langer. Straatverlichting kan ook overdag bijdragen aan een aantrekkelijke en herkenbare openbare ruimte. Daarnaast zorg je met zicht op de sportplekken voor meer sociale veiligheid (Prins e.a., 2020).

Maak goede afspraken over wie wat beheert en onderhoudt. Een gemeente hoeft niet zelf alles uit te voeren. Als je dagelijks beheer en onderhoud door bewoners kunt laten uitvoeren, zorgt dat voor goede sociale samenhang en meer veiligheid in de buurt. Beheer en onderhoud kan ook georganiseerd worden vanuit verenigingen. Er zijn diverse mountainbikeverenigingen die samen met natuurbeheer de routes en paden onderhouden (Reitsma & Prins, 2020).

Visie & beleid

Een investering in een beweegvriendelijke omgeving is niet eenmalig, voor het meeste rendement is een langetermijnperspectief noodzakelijk. Waar wil je als gemeente met de openbare ruimte naar toe? Hoe kun je de beschikbare openbare ruimte zo efficiënt mogelijk benutten?

Zorg dat je een strategische visie vormt (bijvoorbeeld de bewegende stad Groningen of de bewegende stad Amsterdam) voor een beweegvriendelijke omgeving. Of dat je een omgevingsvisie opstelt met aandacht voor gezondheidsbescherming en -bevordering. Voor dat laatste is ruimte voor bewegen, spelen, recreëren, sporten en ontmoeten essentieel. Zorg dat je die visie uitwerkt en laat het opnemen in beleid van de sectoren die een bijdrage kunnen leveren. Denk aan sport- en beweegbeleid, gezondheidsbeleid, welzijnsbeleid, recreatie- en toerismebeleid, verkeer- en vervoersbeleid, ruimtelijk beleid, enzovoorts.

Eigenaarschap & financiën

Communiceer met buurtbewoners om draagvlak te creëren voor het ontwikkelen van sport- en speelplekken. Als je samenwerkt met de buurt en gebruikers, krijg je ook toegang tot hun netwerk en hun expertise. Zo ontstaat eigenaarschap en zullen gebruikers zich ook verantwoordelijk voelen voor onderhoud en beheer van de sportplek (Reitsma & Prins, 2020). Kijk ook waar je afspraken kunt maken met kleinschalige verenigingen zoals bootcampclubs over gebruik en onderhoud van de plekken.

De beweegvriendelijke omgeving raakt meerdere beleidsterreinen (zie 1.2 meekoppelkansen) en vraagt dus ook qua financiering om een integrale en intersectorale aanpak. Investerings betalen zich terug, in financieel opzicht, maar ook doordat de gezondheid van jouw inwoners verbetert. Er zijn diverse financieringsvormen, meestal lokaal of regionaal. In de sportsubsidie database vind je (co-)financieringsmogelijkheden voor het sport- en beweegvriendelijker maken van de leefomgeving.

Samenwerking en burgerparticipatie

Nieuwe sportplekken in de buurt zijn een reden om interdisciplinair samen te werken. Dat betekent in veel gevallen dat een grote verscheidenheid aan disciplines (experts) vanuit zowel het fysieke als het sociale domein nodig is om de openbare ruimte beweegvriendelijk in te richten (zie ook 1.2). Betrek in ieder geval de buurtsportcoach (zie beweegvriendelijke buurt).

Houd bij het inrichten van de openbare ruimte rekening met de wensen en behoeften van gebruikers. Uit onderzoek blijkt dat inwoners eerder gaan bewegen, als ze meer betrokken zijn (Lakerveld et al., 2014). Jouw inwoners weten zelf vaak het beste welke knelpunten en kansen er liggen (Bakker et al., 2019).

Je kunt allerlei methoden en werkvormen inzetten om mensen te betrekken bij jouw projecten:

- Maak samen een wandeling of fietstocht door de wijk en vraag om suggesties voor het beweegvriendelijker inrichten (benut bijvoorbeeld de BVO-scan).
- Gebruik een denktank voor locaties met een specifieke ontwerpogave.
- Laat jongeren zelf een plek ontwerpen (Kompier & Casas Valle, 2012).

Burgerparticipatie is niet alleen winst, het is ook opgenomen in de Omgevingswet. Doe je voordeel met ervaringen van andere gemeenten (bijvoorbeeld [Lingewaard](#)) op dit punt of start een [Living Lab](#) met als doel co-creatie van de beweegvriendelijke omgeving.

7. Zelf aan de slag

In dit e-book heb je kunnen lezen dat een beweegvriendelijke omgeving een prettige leefomgeving is, die gezond beweeggedrag stimuleert.

We hebben een koppeling gemaakt tussen de werkzame mechanismen van de beweegvriendelijke omgeving en de instrumenten van de Omgevingswet. Hiermee kun je de beweegvriendelijke gedachte dus verankeren op strategisch niveau. Maar op beleidsniveau helpt dit e-book je hopelijk ook, om de beweegvriendelijke omgeving op te nemen in sport- en beweegbeleid, gezondheidsbeleid, recreatiebeleid, verkeersbeleid of ruimtelijk beleid.

Ook het Mulier Instituut (Prins e.a., 2020) concludeerde dat een beweegvriendelijke omgeving vraagt om een gemeentebrede aanpak. Verschillende beleidsterreinen hebben impact op het beweeggedrag van jouw inwoners. Dat kan zowel positief als negatief zijn. Het gaat dus niet alleen om het plaatsen van speel- en sportplekken maar ook om hoe dichtbij voorzieningen zijn (school, speelplek, supermarkt, huisarts), hoe meer inwoners bewegen. Met functiemenging, inbreiding en hoogbouw kun je wonen, werken en winkelen dichtbij elkaar situeren. Maar als je teveel vol bouwt, blijft er onvoldoende ruimte in het ontwerp over voor sport, bewegen en spelen. Wees dus steeds alert in het afstemmen van ambities voor de buitenruimte.

De Covid-19 pandemie heeft nog eens onderstreept hoe belangrijk die buitenruimte is. Misschien kan het hanteren van een norm voor ruimte voor sport, spelen en groen een instrument zijn, om voldoende ruimte op lange termijn ook echt te waarborgen. Daarnaast is een goede en veilige infrastructuur noodzakelijk voor actief verplaatsen (wandelen en fietsen) naar de bestemmingen die iets verder van huis gesitueerd zijn. Een beweegvriendelijke omgeving bestaat echter niet louter uit het aanleggen van infrastructuur of het plaatsen van toestellen. Van belang zijn naast programmatisch aanbod ook bijvoorbeeld onderhoud, (sociale) veiligheid en hoe mensen de omgeving ervaren (subjectieve omgeving; Scholte, 2021).

We hebben ook geconstateerd dat het realiseren van een beweegvriendelijke omgeving een interdisciplinair proces is, van samenwerking, co-creatie en afstemming van meerdere beleidssectoren en uitvoeringsorganisaties - en het betrekken van de eindgebruikers (inwoners, sport- en beweegprofessionals).

Zoals je eerder las: er zijn geen blauwdrukken voor een beweegvriendelijke omgeving. Hoe jij in jouw gemeente de omgeving vormgeeft zodat die beweegvriendelijk wordt ervaren, is altijd afhankelijk van jouw lokale context en de wensen en behoeften van jouw inwoners. De bouwstenen en ontwerpprincipes uit dit e-book, bieden je hopelijk een instrument om buiten de vastgestelde kaders te ontwerpen en te plannen en zo een mooie beweegvriendelijke omgeving te realiseren.

Bronnenlijst

- Bakker, I., Jong, L. de & Goorbergh, F. van den (2019). Slimme & gezonde stad; lessen in gezonde, groene en duurzame verstedelijking: HBO leerboek. Zwolle: Acquire Publishing
- Blankers, S. (2021). Inzicht in acceptabele loopafstanden. Ede: CROW
- Bloeme, R. & Hoyng, J. (2021a). Wat maakt een looproute aantrekkelijk? www.allesoversport.nl
- Bloeme, R. & Hoyng, J. (2021b). Is shared space een beweegvriendelijke omgeving? www.allesoversport.nl
- Brink, J. van den, Haring, W., Morsche, W. te, Ruijters, A. & Wink, M. (2018). Kernnet fiets Overijssel; Ontwerpprincipes voor de fiets. Arnhem: Movares Nederland BV
- Cammelbeeck, C., Engbers, L., Kunen, M. & L'abee, D. (2014). Ontwerpprincipes voor een beweegvriendelijke omgeving. Ede: NISB.
- Casas-Valle, D. & Kompier, V. (2013). Sport in the City. Amsterdam: Urban Dynamics
- College van Rijksadviseurs (2020). Naar een gezonde stad te voet. Den Haag: College van Rijksadviseurs
- CROW (2019a). Fietsen en lopen: goud in handen; hoe gaan we de kansen benutten in omgevingsvisies en -plannen?. Ede: VNG, Tour de Force en CROW-KpVV.
- CROW (2019b). Leidraad parkeren bij knooppunten en mobiliteitshubs. Ede: CROW-KpVV
- CROW (2020). Inspiratiedocument Fietsen en lopen in een beweegvriendelijke Omgevingswet. Ede: VNG, Tour de Force en CROW-KpVV.
- CROW (2021). Uitwerking kwaliteitseis aantrekkelijkheid van looproutes. Ede: CROW-KpVV.
- Dallinga J., Janssen, M., Bie, J. van der, Nibbeling, N., Krose, B., Megens, C., Baart de la faille-Deutekom, M. & Vos, S. (2016). De rol van innovatieve technologie in het stimuleren van sport en bewegen in de steden Amsterdam en Eindhoven. In: Vrijetijdstudies nummer 2, jaargang 34, 2016 | 43
- Decisio (2012). Inventarisatie watersportsector Noord-Holland. Amsterdam: Decisio.
- Deelen, I., Janssen, M., Vos, S., Kamphuis, C.B.M., Ettema, D. (2019) Attractive running environments for all? A cross-sectional study on runners' motives, attitudes and physical environmental characteristics in relation to the experience of the running environment. BMC Public Health: 19:366, 1-15.
- Dobrov, D.M. (1979). The strategy for organized technology in the light of hard-, soft-, and org-ware interaction. Long Range Planning. 12 (4): 79-90
- Gemeente Amsterdam: Amsterdamse beweeglogica: De bewegende stad
- Gemeente Utrecht: Leefstraten.
- Godefrooij, H. & Hulshof, R. (2-017). Toepassingsmogelijkheden Fietsstraten. Nationaal verkeerskundecongres 2017: CROW-Fietsberaad +DTV Consultants
- Hoyng, J. (2018). Kindvriendelijke speel- en beweegroutes. www.allesoversport.nl
- Hoyng, J. (2019a). Instrumentenoverzicht beweegvriendelijke omgeving. www.allesoversport.nl
- Hoyng, J. (2019b). Urban sport is cool en hot. www.allesoversport.nl
- Hoyng, J. (2019c). Meer ruimte voor hardlopers; van voetpad tot hardlooproute. www.allesoversport.nl
- Hoyng, J. (2020a). Buitenspelen in een beweegvriendelijke Omgevingswet. Ede: Kenniscentrum Sport & Bewegen.
- Hoyng, J. (2020b). De straat als (tijdelijke) sportaccommodatie. www.allesoversport.nl

- Hoyng, J. & Eck, M. van (2021). Model beweegvriendelijke omgeving (BVO). Ede: Kenniscentrum Sport & Bewegen.
- Hoyng, J., Noordhof, N. & Wiggers, H. (2017). De actieve stad Groningen: Beleid. www.allesoversport.nl
- Hoyng, J. & Sluimer, N. (2020). Ontwerpprincipes voor plinten om bewegen te stimuleren. www.allesoversport.nl
- Hoyng, J. & Verhaaf (2020). Sportlocaties met oplossingen voor waterberging. www.allesoversport.nl
- Hoyng, J., Zijl, M., Rek, J.P. de & Hart, F. (2020). Kernrandzones voor bewegen tussen stedelijk en landelijk gebied. www.allesoversport.nl
- Konijnendijk, C. Gezondheid en welzijn met stadsgroen bevorderen: de 3-30-300 vuistregel. www.hortipoint.nl
- Kuitert, K. & Maas, R. (2016). Prettige Plekken. Zwolle: Acquire publishing
- Lakerveld, J., Bot, S. & Nijpels, G. (2014). De effectiviteit van leefstijlinterventies in de eerste lijn. *Huisarts Wet* 2014;57(2):64-7.
- Luten, I red. (2008). Handboek Veilig Ontwerp en Beheer. Amsterdam: uitgeverij Thoth.
- Mackenbach, J. D., de Pinho, M. G. M., Faber, E., den Braver, N., de Groot, R., Charreire, H., Oppert, J., Bardos, H., Rutter, H., Compennolle, S., De Bourdeaudhuij, I., Lakerveld, J. (2018). Exploring the cross-sectional association between outdoor recreational facilities and leisure-time physical activity: the role of usage and residential self-selection. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 15(1), 55.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2019). Ontwerp Nationale Omgevingsvisie; Duurzaam perspectief voor onze leefomgeving. Den Haag: Min. BZK
- Molster, A. (2020). Loop!; Tien ontwerpprincipes voor een loopvriendelijke omgeving. Molster stedenbouw
- Molster, A., Lankhorst, A. & Oostenbrink, E. (2021) Obstakels op voetpaden; Verkenning van problemen en oplossingen. Ede, CROW
- Netwerk Duurzame Mobiliteit (2020). STOP-principe: Stappers, Trappers, Openbaar vervoer en Privé gemotoriseerd vervoer.
- Peijpe, D. van (2020). presentatie tijdens thefuturedesignofstreets.eu
- Prins, R., Ruikes, D. & Hoekman, R. (2020). Werkzame elementen van de beweegvriendelijke omgeving. Utrecht: Mulier Instituut
- Prins, R., Davids, A. & Schots, M. (2021). Evaluatie Yalp playground-in-one-day; impact van een vernieuwde speelplek in Enschede op het gebruik van de speelplek. Utrecht: Mulier Instituut.
- Reitsma, M. & Prins, R. (2020). Een sportvriendelijke omgeving in Gelderland; Twaalf Gelderse projecten om de openbare ruimte sportvriendelijker te maken. Utrecht: Mulier instituut.
- Scholte, D. (2021). Objectieve en subjectieve woonomgeving hebben beide een unieke invloed op beweeggedrag. www.allesoversport.nl
- Slinger, J., Dessing, D., Engbers, L., Klauw, D. Van der, Ploeg, K. van der & Weerd, M. van der (2013). Onderbouwing van argumenten voor een beweegvriendelijk omgeving. Leiden: TNO
- Steinberg, L. & Wemmenhove, J. Sporten, spelen, bewegen en ontmoeten in groningen. Groningen: Gemeente Groningen

Urhahn (2017). De Bewegvriendelijke Stad. Amsterdam: gemeente Amsterdam.

VNG (2020). Het casco voor het omgevingsplan. Den Haag

Vogel, K. (2018). Bloed, zweet en zwanen: fitnessen in het park: een masterscriptie over het gebruik van openbare fitnessstoestellen in buurten met een lage sociaaleconomische status. Utrecht: Mulier Instituut.

VSG (2018). Handreiking sport, bewegen en de omgevingswet. Den Haag, Vereniging Sport & Gemeenten.

Witte, J-J, Alonso-Gonzalez, M. & Rongen, T. (2021). Verkenning van het concept mobiliteitshub. Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (KiM); Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.

WIE WANNEER WAAR HOEVEEL WELKE WAT

Wat er speelt

We leven in een tijd waarin gemak voorop staat, zitten een gewoonte is en kinderen vaak achter een beeldscherm spelen. Het gevolg is dat minder dan de helft van de Nederlanders aan de beweegrichtlijnen voldoet. Als Kenniscentrum Sport & Bewegen geloven wij dat het toepassen van kennis de kwaliteit en effectiviteit van sport en bewegen vergroot en daarmee bijdraagt aan een sociaal en vitaal Nederland. Waarin mensen op een goede, plezierige en veilige manier kunnen sporten en bewegen.

Wat wij doen

Kenniscentrum Sport & Bewegen maakt feitelijke en onderbouwde kennis uit wetenschap, beleid en praktijk beschikbaar en toepasbaar voor professionals zodat zij die gericht kunnen inzetten. Kennis over het belang en de effecten van sport en bewegen, over dat wat werkt en wat niet. We delen inspirerende ideeën, vernieuwende voorbeelden, praktijkervaringen en verhalen. We helpen professionals om vragen over sport en bewegen zo goed mogelijk te beantwoorden of door onderzoek te initiëren als het antwoord er nog niet is. Om al die kennis te vergaren en beschikbaar te stellen werken we nauw samen met sportbonden, zorg- en welzijnsinstellingen, gemeenten, kennisinstituten, universiteiten, hogescholen en nog veel meer partijen, in binnen- en buitenland.

Onder het thema 'Waarde van Sport' werken onze specialisten o.a. aan een functionele, duurzame sportinfrastructuur en een beweegvriendelijke omgeving als gezonde leefomgeving. Vragen? Neem contact op met [onze specialisten](#).